

OECD PROGRAMME FOR INTERNATIONAL
STUDENT ASSESSMENT

SUURIM
RAHVUSVAHELINE
ÕPILASTE
ÕPITULEMUSLIKKUSE
UURING
PISA
2018

EESTI TULEMUSED

Finantskirjaoskus

RIIGIHARIDUSMINISTRIKUM

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTRIKUM

 innove

PISA 2018

Eesti õpilaste tulemused PISA 2018 finantskirjaoskuse uuringus

Leonore Riitsalu

Toimetaja: Gunda Tire

Keeletoimetaja: Einar Rull

Andmeanalüüs: OECD ja Leonore Riitsalu

Küljendaja: Kristjan Paur (Artista Loovbüroo)

SA Innove 2020

Sisukord

Sissejuhatus	5
Mis on PISA uuring?	6
PISA finantskirjaoskuse uuring	7
Eesti õpilased rahvusvahelises võrdluses	10
Seos lugemise ja matemaatika uuringu tulemustega	12
Muutus finantskirjaoskuses 2012. ja 2018. PISA uuringu tulemuste võrdluses	12
Tulemused saavutustasemeti.....	13
Sotsiaalmajandusliku ja kultuurilise tausta seos rahatarkusega	15
Finantsharidus koolitundidest	16
Finantsterminitega kokku puutumine.....	18
Finantsharidus kodust	21
Õpilaste kogemused rahaasjade korraldamisel	23
Pangateenuste kasutamine	24
Motivatsioon ja kindlus rahaasjade korraldamisel.....	26

Sissejuhatus

Finantskirjaoskus ehk rahatarkus on oskus oma rahast nii igapäevaselt kui kaugemas tulevikus võimalikult palju kasu saada enda soovitud elustiili pidamiseks. Täpsemini lähtutakse PISA (Programme for International Student Assessment) uuringus järgnevast definitsioonist:

Finantskirjaoskus on rahaasjade ja nendega seotud riskide teadmine ja mõistmine, motivatsioon ja kindlus neid teadmisi erinevates olukordades kasutada parandamaks isiklikku ja ühiskondlikku rahalist heaolu ning võimaldamaks majanduselus osalemist.

Eesti koolides on PISA finantskirjaoskuse uuringut läbi viidud kaks korda. Esmakordselt vastasid 15-16aastased Eesti noored rahatarkuse küsimustele 2012. aastal, teine uuring toimus kuus aastat hiljem, 2018. aasta kevadel. Esimesel korral olid Eesti õpilased osalenud riikidest kolmandal kohal (OECD, 2014; Riitsalu, 2014). Selle aja jooksul on toimunud mitmeid muutusi. Esimene uuring jäi majanduskriisi järgsesse perioodi, teise ajaks oli oluliselt paranenud nii majanduskeskkond kui suurenenud sissetulekud. PISA põhiuuringu (funktsionaalne lugemine, matemaatika ja loodusteadused) tulemused näitasid Eesti hariduse kvaliteedi paranemist – Eesti õpilased paistsid oma 2018. aasta tulemustega eredalt silma kogu maailmas (Tire et al., 2019).

Nende kuue aasta jooksul on märkimisväärselt panustatud ka finantshariduse edendamisse. Finantsharidus tähendab finantskirjaoskuse parandamise protsessi, selle kitsamas käsitluses tõlgendatakse finantshariduse pakkumist eelkõige koolitamisenä, laiemas vaates on aga ka ise veebist info otsimine ja blogide lugemine üheks finantshariduse saamise viisiks. Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD) toetab pigem viimast, laiemat vaadet:

Finantsharidus on protsess, mille käigus tarbijad täiendavad oma teadmisi finantsteenustest ning läbi info, juhendamise ja/või nõustamise arendavad oskusi ja kindlust teadvustamaks riske ja võimalusi rahaasjus, tegemaks teadlikke valikuid, teadmaks, kuhu abi saamiseks pöörduda ja tegutsemaks muul moel oma rahalise heaolu suurendamiseks.

Esimese PISA finantskirjaoskuse uuringu järel käivitati Eestis riiklik finantskirjaoskuse edendamise programm (Rahandusministeerium, 2013). Selle rakendamisel on saanud enam tähelepanu just üldhariduskoolide õpilased ja õpetajad. Loodud on rahatarkuse õppematerjale, välja antud raamatuid, koolitatud õpetajaid ja läbi viidud igakevadist rahatarkuse kuud. Eesti Pangaliidu eestvedamisel on 13-15aastased õpilased osalenud Euroopa rahatarkuse viktoriinis alates 2018. aastast (Eesti Pangaliit, 2020).

Riiklikus õppekavas on rahatarkuse teemad viidud sisse majandus- ja ettevõtlusõppe ning ühiskonnaõpetuse ainekavadesse. Lisaks sellele on õpilastel võimalik kasutada avatud juurdepääsuga eestikeelseid rahatarkuse alaseid blogisid, videoloenguid, podcaste, e-raamatuid, kalkulaatoreid ja muid rakendusi (Pöder et al., 2020). Seega, Eesti õpilastel, õpetajatel ja lapsevanematel on olnud võimalik finantsharidust saada oluliselt enam kui eelmise PISA finantskirjaoskuse uuringu ajal oli.

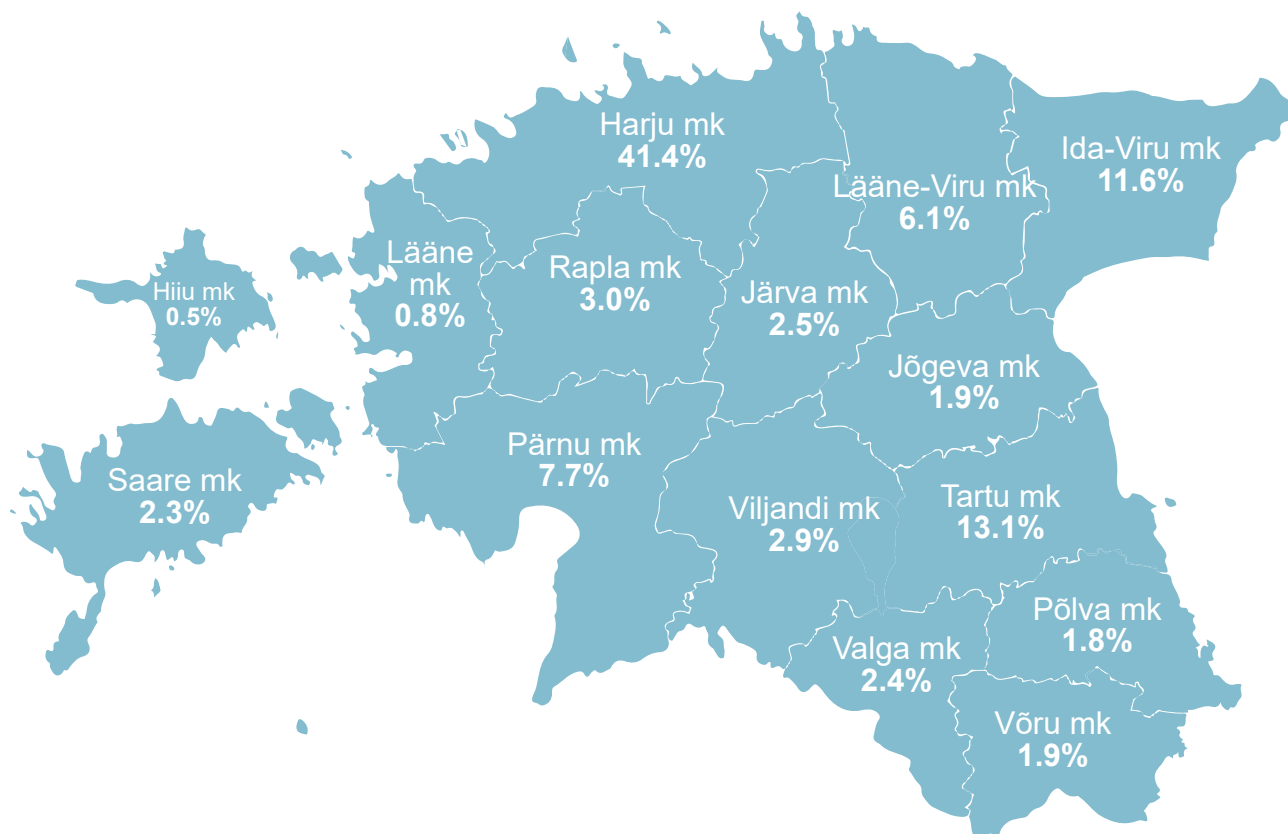
Eesti õpilaste finantskirjaoskuse tase on PISA uuringu andmetel ja OECD arvutuste kohaselt nende kuue aastaga oluliselt paranenud. **Kui 2012. aastal osalenud said keskmiseks rahatarkuse punktisummaks Eestis 529 ja olid 18 riigi võrdluses kolmandal kohal, siis 2018. aastal said Eesti õpilased keskmiselt 547 punkti ja on sellega 20 riigi võrdluses esikohal.** Osalenud OECD riikide keskmine punktisumma oli 505. Finantskirjaoskuse tase on kuue aasta jooksul paranenud 18 punkti võrra. OECD rõhutab Eesti tulemust analüüsides, et **lisaks suurele tipptasemel olijate osakaalule on siin õpilased võrdsemas seisus kui teistes riikides.** Sotsiaalmajanduslik ja kooli taust ei tekita siin nii suuri erisusi rahatarkuse tasemes kui ülejäänud osalenud riikides.

Mis on PISA uuring?

PISA on rahvusvaheline haridusuuring, mille käivitas Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD) 2000. aastal. See uuring mõõdab 15-aastaste õpilaste teadmiste rakendamise oskusi igapäevases elus kolmes valdkonnas: funktsionaalne lugemine, matemaatika ja loodusteadused (Tire et al., 2019). Eesti õpilased on PISA uuringus osalenud 2006. aastast alates. Viimasel korral olid valimis 2002. aastal sündinud õpilased nii põhikoolidest, gümnaasiumitest, erakoolidest kui kutseõppeasutustest. PISA finantskirjaoskuse uuringus osalemine on riikidele vabatahtlik, tavapäraselt viib seda lisauuringut läbi vähem riike kui on põhiuuringus osalejaid. Eesti õpilaste finantskirjaoskuse uuring viidi läbi Rahandusministeeriumi initsiatiivil ja toel.

PISA finantskirjaoskuse uuringu valimi moodustamisel kasutati tavapäraselt kahetasemelise valimi moodustamise põhimõtet. Esmalt valiti välja osalevad koolid. Valimi proportsionaalsus tagati kooli õppekeele, asukoha, suuruse ja tüübi järgi. Igast koolist osales uuringus mitte rohkem kui 52 õpilast.

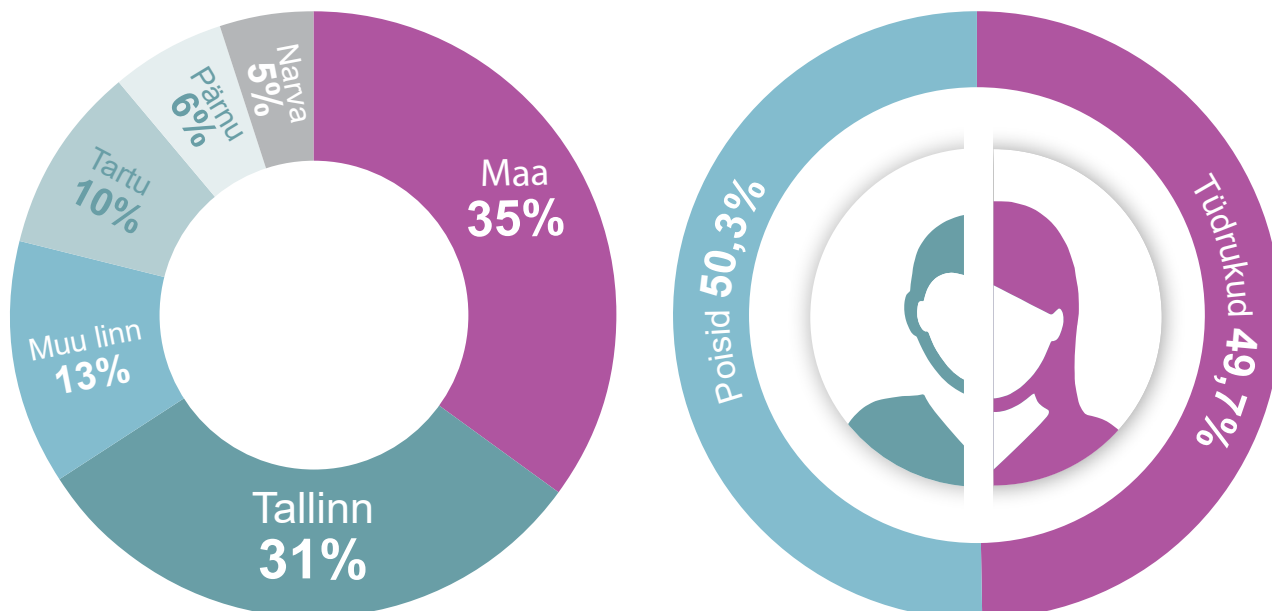
Kokku oli 2018. aasta PISA uuringu valimis 231 kooli ja 5316 õpilast kõikjalt üle Eesti. Neist 4000 õpilast vastas eesti, 1316 vene keeles. Tüdrukuid ja poisse oli vastajate hulgas ligikaudu pooleks, vastavalt 2651 ja 2665. Õpilased tegid arvutis 2-tunnilist testi eesti või vene keeles. Lisaks vastasid nad küsimustikule iseenda, oma kooli ja kodu kohta ning täiendavale rahaasjade korraldamist puudutavale ankeedile.

Joonis 1 Valimi jaotus maakondade järgi (PISA 2018 andmebaas)

2018. aastal PISA uuringus osalenud koolides jagati valimisse sattunud 15aastased õpilased kahte rühma. Suurem rühm osales põhiuuringus, väiksem finantskirjaoskuse uuringus. PISA finantskirjaoskuse uuring koosnes 43 küsimusest, millele vastamine võttis kokku tund aega. Lisaks lahendasid nad PISA lugemise ja matemaatika ülesandeid. Üksnes finantskirjaoskuse uuringu küsimustele vastas Eestis 1700 õpilast, matemaatika ja lugemise ülesandeid lahendas lisaks 2467 õpilast. Seega kokku olid Eesti finantskirjaoskuse uuringu tulemuste analüüsi aluseks 4167 õpilase vastused (OECD, 2020).

Üle maailma osales PISA finantskirjaoskuse uuringus kokku ligi 117 000 õpilast 20 riigist.

Joonis 2 Valimi jaotus elukoha ja soo järgi (PISA 2018 andmebaas)

PISA finantskirjaoskuse uuring

Nagu teisteski PISA valdkondades, võetakse finantskirjaoskuse ülesannete koostamisel arvesse kolme aspekti (OECD, 2014):

- sisu (*content*) – teadmised rahaasjust neljas valdkonnas: raha ja tehingud, rahaasjade planeerimine ja korraldamine, risk ja tulu ning finantskeskkond;
- protsessid (*processes*) – info leidmine ja analüüsimine, hindamine ja kasutamine rahaasjus arukate valikute tegemiseks;
- kontekst (*contexts*) – olukorrad, milles teadmisi kasutatakse, alates isiklikest ja lõpetades globaalsete sündmustega. Uuringus vaadeldi järgmisi kontekste: haridus ja töö, kodu ja perekond, üksikisik ja ühiskond.

PISA tulemuste alusel jagunevad õpilased saavutustasemetele, iga vastaja kõrgeim tase on see, millel ta suudab õigesti vastata rohkem kui pooltele antud raskusastme ülesannetele.

Rasked ülesanded	5. tase 4. tase		Õpilane A on kõrge saavutustasemel
Keskmiised ülesanded	3. tase 2. tase		Õpilane B on keskmisel saavutustasemel
Kerged ülesanded	1. tase ja alla selle		Õpilane C on madalal saavutustasemel

Joonis 3 Saavutustasemed (OECD, 2020)

Tabel 1 Finantskirjaoskuse saavutustasemed (OECD, 2020)

Tase	Alumine lävend	Sellele või sellest kõrgemale tasemele kuuluvate õpilaste % OECD-s tervikuna	Mida selle taseme õpilased tavaliselt teavad ja oskavad
5	625	10.5%	- oskavad kasutada oma oskusi paljudest erinevatest finantsteenustest ja finantsterminoloogiast, millega ei pruugi oma elus niipea kokku puutuda; - osakavad analüüsida keerukaid finantsteenuseid ning võtta arvesse nendega seotud dokumentides ka otseselt mitte välja toodud asjaolusid, näiteks tehingukulud; - oskavad väga täpselt lahendada ebatavalisi olukordi rahaasjus, kirjeldada võimalikke otsuste tagajärgi ning tunnevad finantskeskkonda laiemalt, näiteks oskavad arvestada ka tulumaksuga.
4	550	33.1%	- oskavad rakendada oma oskusi vähem levinud finantsteenustest ja finantsterminoloogiast, millega puutuvad kokku täiskasvanuna, näiteks pangaarve kasutamine ja hoiuse liitintressi arvutamine; - oskavad tõlgendada ja hinnata mitmeid keerukaid rahaasjadega seotud dokumente, näiteks pangaarve väljavõte ning selgitada vähemlevinud finantsteenuste olemust; - oskavad teha rahaasjus otsuseid, mis arvestavad ka pikaajaliste tagajärgedega, näiteks pikaajalise laenu kogukulu mõistmine ning oskavad leida lahendusi rahaasjus vähemlevinud olukordades tekkivatele probleemidele.
3	475	62.8%	- oskavad kasutada oma oskusi levinumatest finantsteenustest ja finantsterminoloogiast, millega neil on kokkupuuteid; - hakkavad m�tleva oma otsuste tagajärgedele ning oskavad teha tuttavates olukordades rahaasjus lihtsaid plaane; - oskavad tõlgendada mitmesuguseid rahaasjadega seotud dokumente ning oskavad teha peamisi rahalisi arvutusi, sealhulgas protsendi arvutamine; - oskavad valida matemaatilisi tehteid igapäevaste küsimuste lahendamiseks rahaasjus, näiteks eelarve arvutused.

2	400	85.3%	- hakkavad kasutama oma teadmisi levinumatest finantsteenustest ja finantsterminoloogiast ning oskavad kasutada finantsinfot otseselt sellega kokku puutuvates olukordades otsuste tegemisel; - teavad lihtsa eelarve pidamise väärtust ning oskavad peamiste rahaasjadega seotud dokumentide tingimusi tõlgendada; - oskavad teha lihtsaid rahalisi arvutusi, sealhulgas jagamine ning mõistavad seoseid rahaasjus, näiteks kasutada oleva summa ja tegelike kulude vahel.
1	326	96.3%	- teavad levinumaid finantsteenuseid ja finantsterminoloogiat ning oskavad rahaasjus lihtsamat infot tõlgendada; - teevad vahet soovidel ja vajadustel ning oskavad teha lihtsaid igapäevased tarbimisotsuseid; - teavad rahaasjadega seotud dokumentide (nt arve) otstarvet ning oskavad teha lihtsaid rahalisi arvutusi (liitmine, lahutamine, korrutamine) olukordades, millega on ise tõenäoliselt isiklikult kokku puutunud.

Näidisülesanne PISA finantskirjaoskuse uuringu 4. raskustasemelt

PISA 2018

MUUSIKAKESKUS

Küsimus 1 / 1

Toetu materjalile "Muusikakeskus" paremal. Küsimusele vastamiseks klõpsa tabelis vastusevariante.

Kuidas erinevad tagasimaksmise tingimused 2000 zedi laenamisel kolmeks aastaks tingimustest laenamisel kaheks aastaks?

Klõpsa iga väite juures vastust **Tõene** või **Väär**.

Kas see väide tagasimaksmise tingimuste kohta on tõene või väär?	Tõene	Väär
Igakuised tagasimaksed on kolmeaastase laenu puhul suuremad.	☐	☐
Kogu makstav intress on kolmeaastase laenu puhul suurem.	☐	☐

MUUSIKAKESKUS

Kelli küsis pangast 2000 zedi laenu muusikakeskuse ostmiseks.

Kelli võib valida, kas maksta laen tagasi kahe või kolme aasta jooksul. Aastane intressimäär on mõlemal juhul sama.

Tabel näitab tagasimaksmise tingimusi 2000 zedi laenamisel **kaheks** aastaks.

tagasimakse-periood	igakuine tagasimakse (zedi)	kogu tagasimakse (zedi)	kogu makstav intress (zedi)
kaks aastat	91,67	2200,08	200,08

Sisu	Protsessid	Kontekst	Vastuse vorm
Rahaasjade planeerimine ja korraldamine	Info kriitiline hindamine ja rakendamine rahaasjus, et teha arukaid valikuid;	Isiklik	Kompleksne mitmikvalik – arvuti poolt hinnatav ülesanne

Eesti õpilased rahvusvahelises võrdluses

PISA 2018. aasta finantskirjaoskuse uuringus osalesid 20 riigi õpilased. Neist 13 riiki on OECD liikmesriigid. OECD riikide õpilaste keskmine tulemus oli 505 punkti, mis on 5 punkti kõrgem kui 6 aastat tagasi.

Eesti õpilased said osalenud riikide hulgas kõige kõrgema keskmise tulemuse ehk 547 punkti. See on 42 punkti enam kui OECD riikide õpilased keskmiselt, mis on vaadeldav kui keskmine õpilaste edenemine rohkem kui ühe aasta õppimise jooksul. Soome õpilased jagasid Kanadaga teist ja kolmandat kohta. Ehkki Soome sai 537 punkti, on see koha mõttes statistiliselt eristamatu Kanada 532 punktist. Meie naabritest on Läti kooliõpilased 501 punktiga OECD keskmisel tasemel, Leedu ja Venemaa jäävad juba statistiliselt usaldusväärselt veidi alla OECD keskmist.

Lisaks kõrgeimale punktisummale paistab Eesti OECD (2020) sõnul silma suurema võrdsuse poolest, õpilased on valmis finantsotsuseid tegema sõltumata nende pere või kooli taustast.

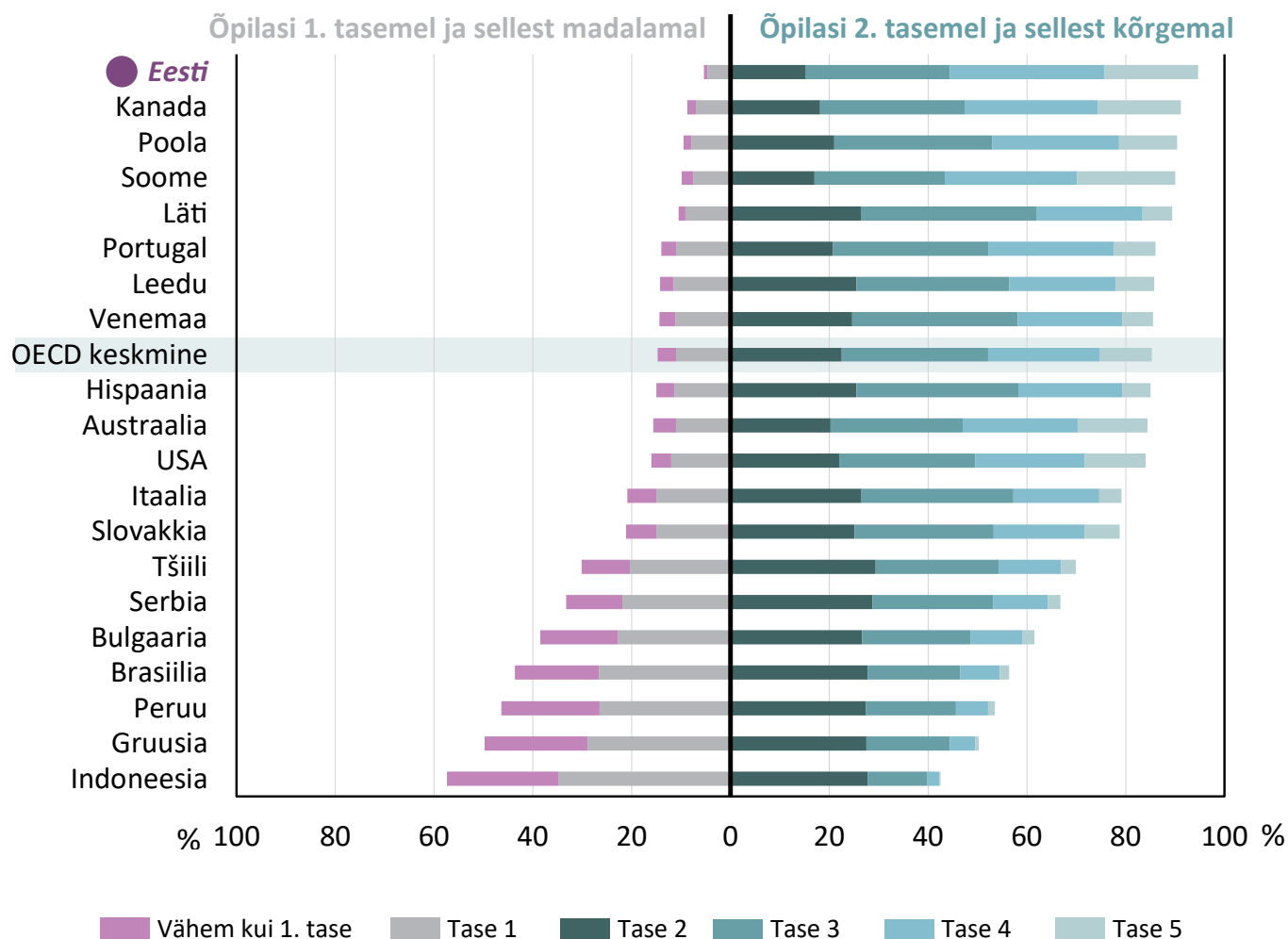
Tabel 2 Finantskirjaoskuse keskmine tulemus riikide võrdluses

Jrk	Riik	Keskmine tulemus	Riigid, kus keskmine tulemus EI OLE statistiliselt erinev nimetatud riigist
1	Eesti	547	
2	Soome	537	Kanada
3	Kanada	532	Soome
4	Poola	520	
5	Austraalia	511	USA, Portugal
6	USA	506	Austraalia, Portugal, Läti, Leedu
7	Portugal	505	Austraalia, USA, Läti
8	Läti	501	USA, Portugal, Leedu, Venemaa
9	Leedu	498	USA, Läti, Venemaa
10	Venemaa	495	Läti, Leedu, Hispaania
11	Hispaania	492	Venemaa
12	Slovakkia	481	Itaalia
13	Itaalia	476	Slovakkia
14	Tšiili	451	Serbia
15	Serbia	444	Tšiili
16	Bulgaaria	432	
17	Brasiilia	420	
18	Peruu	411	Gruusia
19	Gruusia	403	Peruu
20	Indoneesia	388	

	Riigi keskmine tulemus on statistiliselt oluliselt kõrgem kui OECD keskmine
	Riigi keskmine tulemus ei erine statistiliselt oluliselt OECD keskmisest
	Riigi keskmine tulemus on statistiliselt oluliselt nõrgem kui OECD keskmine

Allikas: OECD 2020

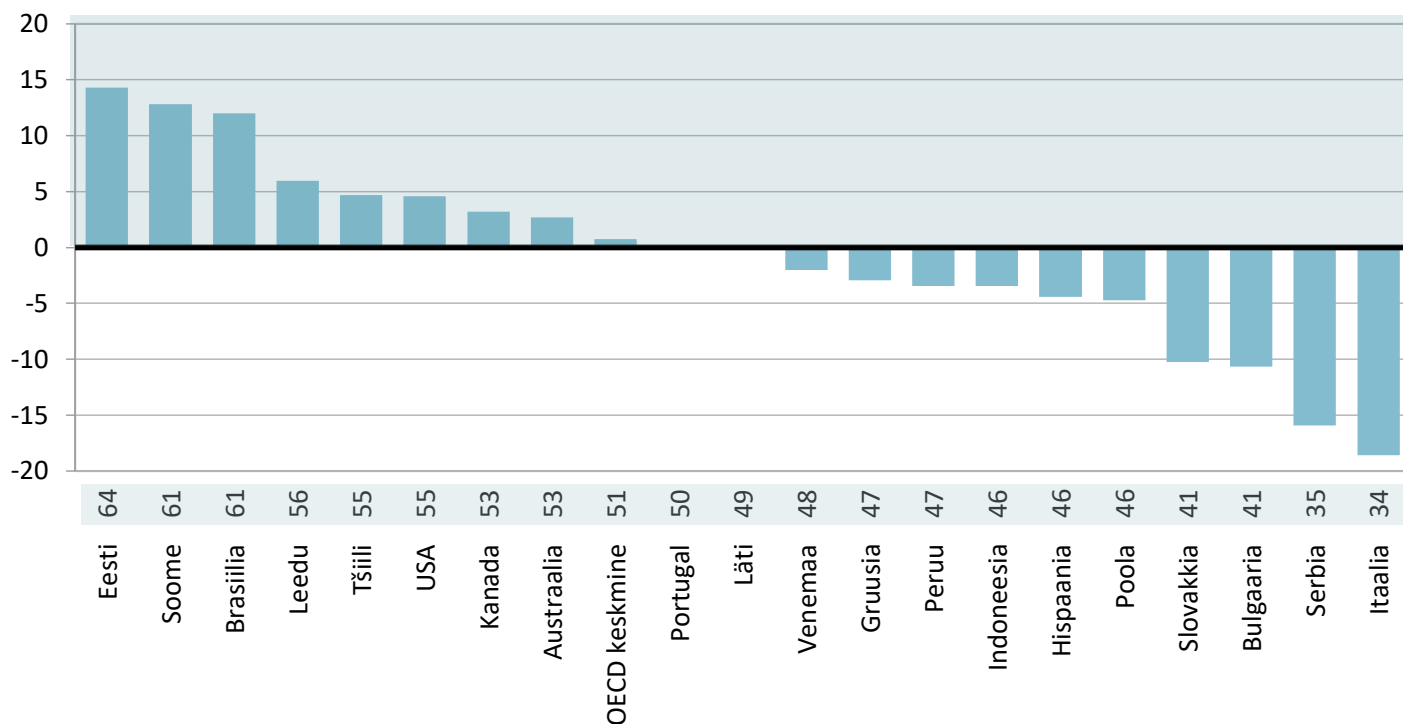
Eestis jõuavad enam kui pooled õpilased 4. või 5. saavutustasemele. Baasteadmised on olemas 95% Eesti õpilastest. Ka tasemel 2 ja kõrgemal olevate õpilaste osakaalu järgi on Eesti õpilased maailmas esikohal.

Joonis 4 Õpilaste osakaal saavutustasemete kaupa eri riikides Allikas: OECD, 2020

Seos lugemise ja matemaatika uuringu tulemustega

Finantskirjaoskuse uuringus osalenud õpilased lahendasid ka matemaatika ja lugemise ülesandeid. PISA matemaatika ja lugemise uuringu tulemustega on rahatarkuse punktisummal statistiliselt oluline tugev seos - Eestis selgitavad need 79% erinevusest finantskirjaoskuse punktisummas. Eestis said aga õpilased finantskirjaoskuse uuringus keskmiselt 14 punkti enam kui nende matemaatika ja lugemise skoor seda ennustanud oleks. Seega on nende finantskirjaoskuse tase kõrgem kui teiste riikide sarnaste matemaatika- ja lugemisioskustega õpilastel.

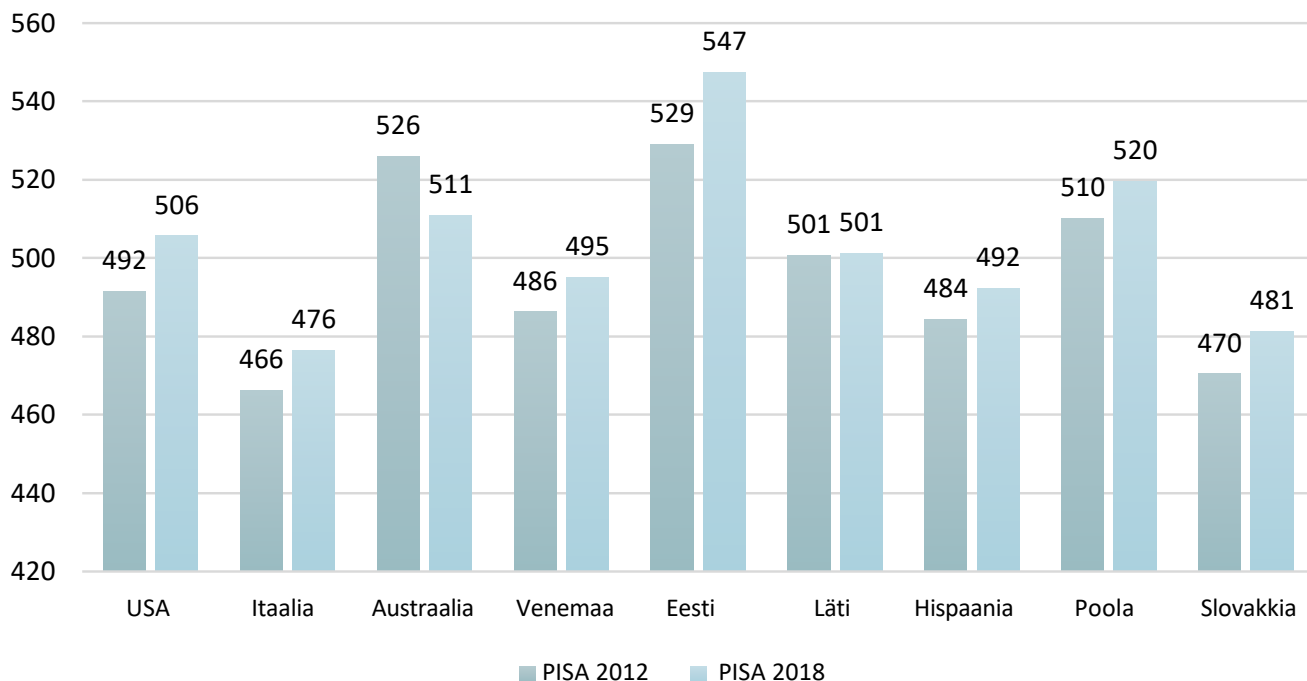
Joonis 5 Erinevus finantskirjaoskuse tegeliku punktisumma ning matemaatika ja lugemise taseme põhjal ennustatud punktisumma vahel (Portugal ja Läti pole erinevus statistiliselt oluline). X-teljel on välja toodud nende õpilaste osakaal (%), kes said ennustatust parema tulemuse Allikas: OECD, 2020

Matemaatilisi oskusi on vaja rahaasjade planeerimisel, liht- ja liitintressi arvutamisel, riskide ja tulude hindamisel ning laenu- ja investeerimisteenuste valimisel. Funktsionaalset lugemisoskust on rahaasjade korraldamisel vaja selleks, et mõista finantsteenuste ja lepingute tingimusi ning eristada müügisõnumeid olulisest infost. **2018. aasta PISA uuringu tulemuste põhjal saab väita, et matemaatika- ja lugemisoskused on Eesti õpilastel väga heal tasemel ning rahaasjus oskavad nad veelgi arukamaid valikuid teha kui need oskused seda võimaldaksid.**

Muutus finantskirjaoskuses 2012. ja 2018. PISA uuringu tulemuste võrdluses

PISA finantskirjaoskuse uuring on toimunud Eestis kahel korral, 2012. ja 2018. aastal. Mõlemal aastal on samas uuringus osalenud veel 8 riiki: USA, Itaalia, Austraalia, Venemaa, Läti, Hispaania, Poola ja Slovakkia.

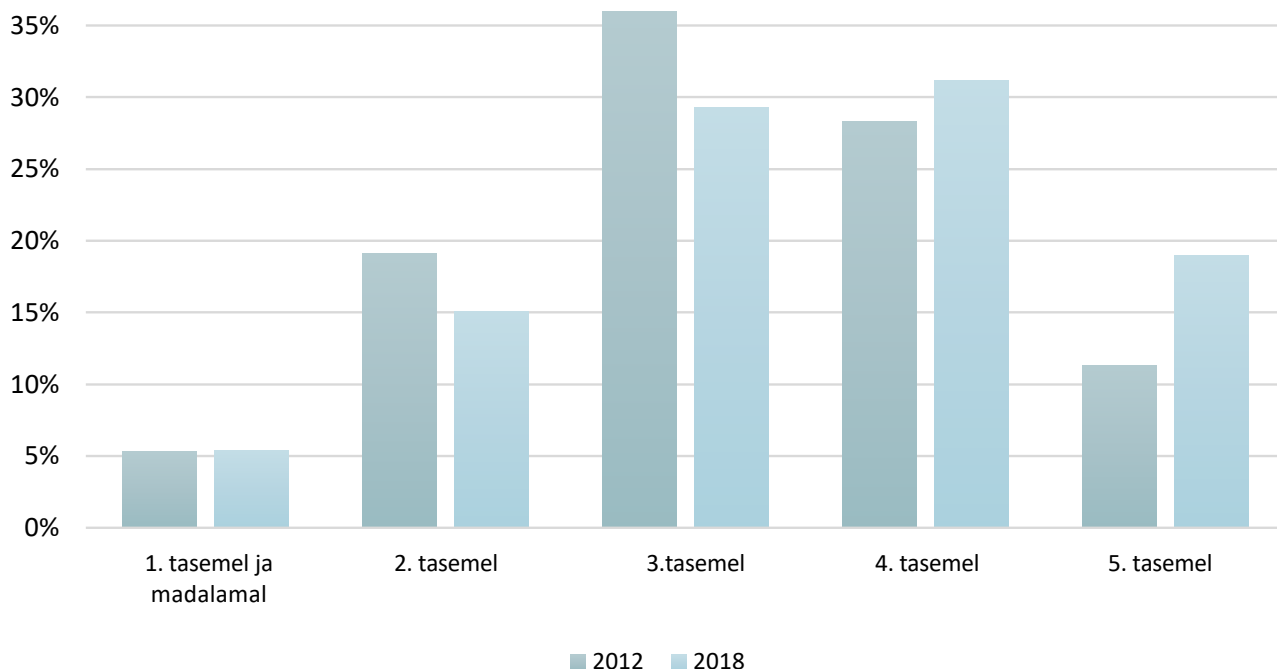
OECD analüüs näitab, et üksnes kahes neist on selle kuue aasta jooksul toimunud oluline muutus finantskirjaoskuse tasemes. Eestis on keskmine punktisumma tõusnud 18 punkti võrra, Austraalias langenud 15 punkti. Ülejäänud seitsmes riigis pole muutus statistiliselt oluline.

Joonis 6 Keskmise finantskirjaoskuse punktisumma 2012. ja 2018. aastal osalenud riikides Allikas: OECD, 2020

Tulemused saavutustasemeti

PISA uuringu tulemuste analüüsil jaotab OECD õpilased saavutustasemetele nagu eelpool kirjeldatud. Eestis on kuue aasta võrdluses vähenenud madalamal tasemel olijate ja kasvanud tiptasemel olijate osakaal.

Joonis 7 Eesti õpilaste jaotus saavutustasemeti Allikas: PISA 2012 ja 2018 andmebaas

Eesti valimi moodustasid 73% ulatuses eesti õppekeelega õpilased ja 25% vene õppekeelega õpilased ning 2% pärinesid mitme õppekeelega koolidest.

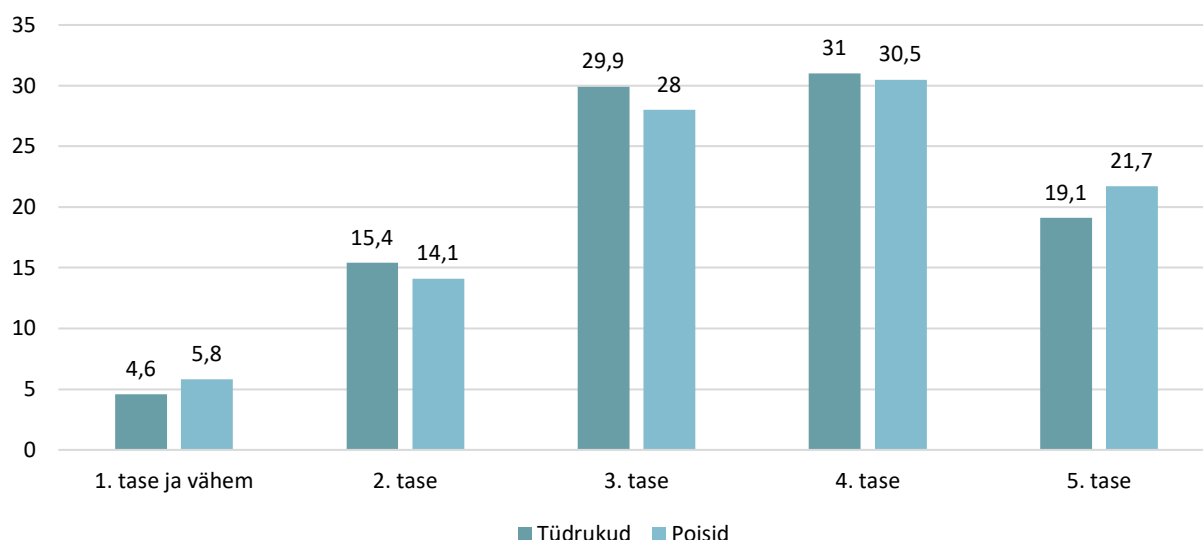
Nagu põhiuuringuteski, nii on ka finantskirjaoskuses eesti ja vene õppekeelega õpilaste tulemuste vahel jätkuvalt suurerinevus. Samas on mõlema õppekeele puhul kuue aasta jooksul finantskirjaoskuse tase tõusnud.

Tabel 3 Keskmise punktisumma õppekeele järgi. Allikas: PISA 2018 andmebaas; Riitsalu, 2014

	2012	2018
Eesti õppekeelega õpilased	540	560
Vene õppekeelega õpilased	498	514

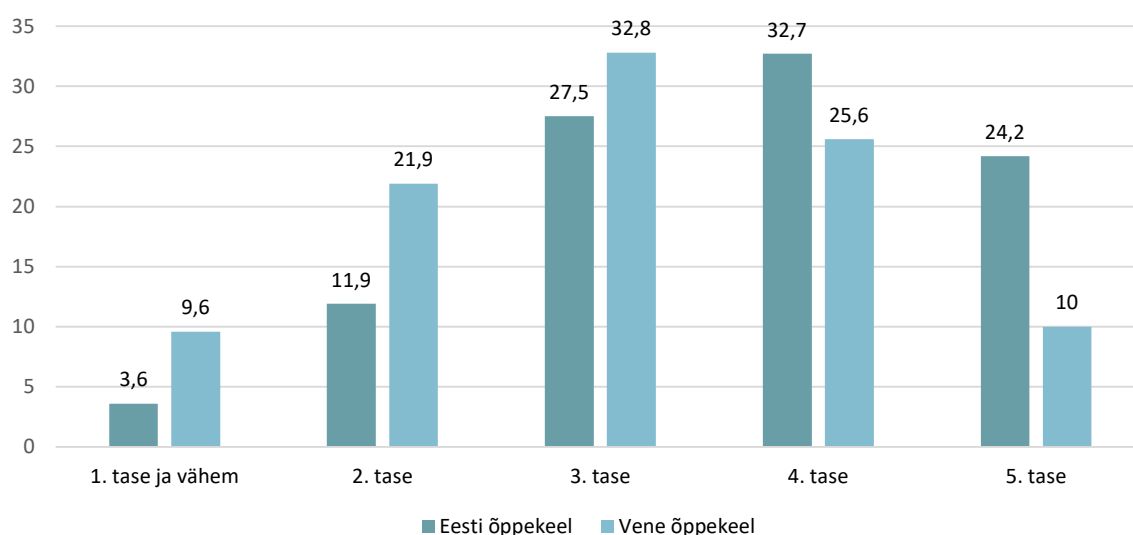
Valimist 49,7% olid tüdrukud ja 50,3% poisid. **Poiste ja tüdrukute finantskirjaoskuse punktisumma vahel statistiliselt olulist erinevust polnud ei sel korral ega eelmise finantskirjaoskuse uuringu ajal.**

Kuigi keskmises tulemuses soolisi erinevusi pole, on madalamal saavutustasemel ja tipptasemel poisse pisut rohkem kui tüdrukuid.

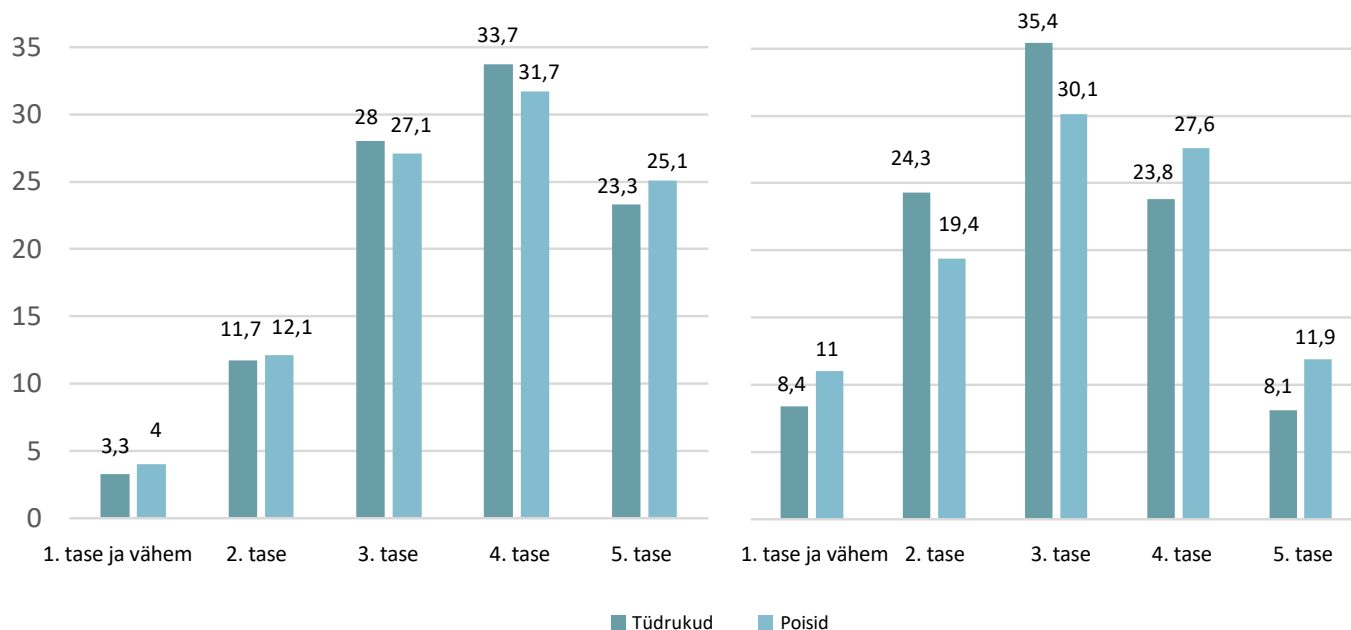
Joonis 8 Tüdrukute ja poiste jaotus saavutustasemeti (% õpilastest) Allikas: PISA 2018 andmebaas

Kooli õppekeele alusel saavutustasemeti analüüsid on näha, et venekeelsetes koolides on tipptasemel õpilasi märksa vähem kui eesti õppekeele koolides.

Joonis 9 Eesti- ja vene õppekeele õpilaste jaotus saavutustasemeti (% õpilastest) Allikas: PISA 2018 andmebaas

Analüüsid soolisi erinevusi eesti- ja vene õppekeele õpilaste rahatarkuse tasemes, on näha erinevusi. Vene õppekeele koolis on poiste finantskirjaoskuse tase kõrgem kui tüdrukutel, eesti õppekeele koolis olulisi soolisi erinevusi rahatarkuses pole.

Joonis 10 ja 11 Tüdrukute ja poiste jaotumine saavutustasemeti eesti (vasakul) ja vene (paremal) õppekeelega õpilaste hulgas (% õpilastest) Allikas: PISA 2018 andmebaas

Uuringu valimist moodustasid 31% Tallinna, 33% ülejäänud linnade ja 36% maakoolide õpilased. **Kui võrrelda omavahel linna- ja maakoolide õpilasi, siis nende punktisumma statistiliselt oluliselt ei erine.** Kui vaadata suuremaid linnasid eraldi, siis eristub selgelt Narva, kus keskmine punktisumma on ligi 50 punkti võrra väiksem kui Tallinnas, Tartus ja Pärnus. Tõenäoliselt on põhjused Narva keskmiselt madalamates tulemustes samad, mis eesti- ja vene õppekeelega õpilaste erinevuses.

Tabel 4 Piirkondlikud keskmised punktisummad Statistikaameti kasutatava NUTS 3¹ jaotuse alusel. Allikad: PISA 2012 ja 2018 andmebaas

Piirkond	2012	2018
Põhja-Eesti	537	555
Lääne-Eesti	544	559
Kesk-Eesti	527	538
Kirde-Eesti	498	509
Lõuna-Eesti	528	551

Mõlema PISA finantskirjaoskuse uuringu puhul on silma torganud Kirde-Eesti õpilaste mõnevõrra madalamad tulemused. Siiski on hea näha, et ka Kirde-Eesti punktisumma on tõusnud sama palju kui näiteks Kesk-Eesti tulemus, ületades napilt OECD keskmist tulemust.

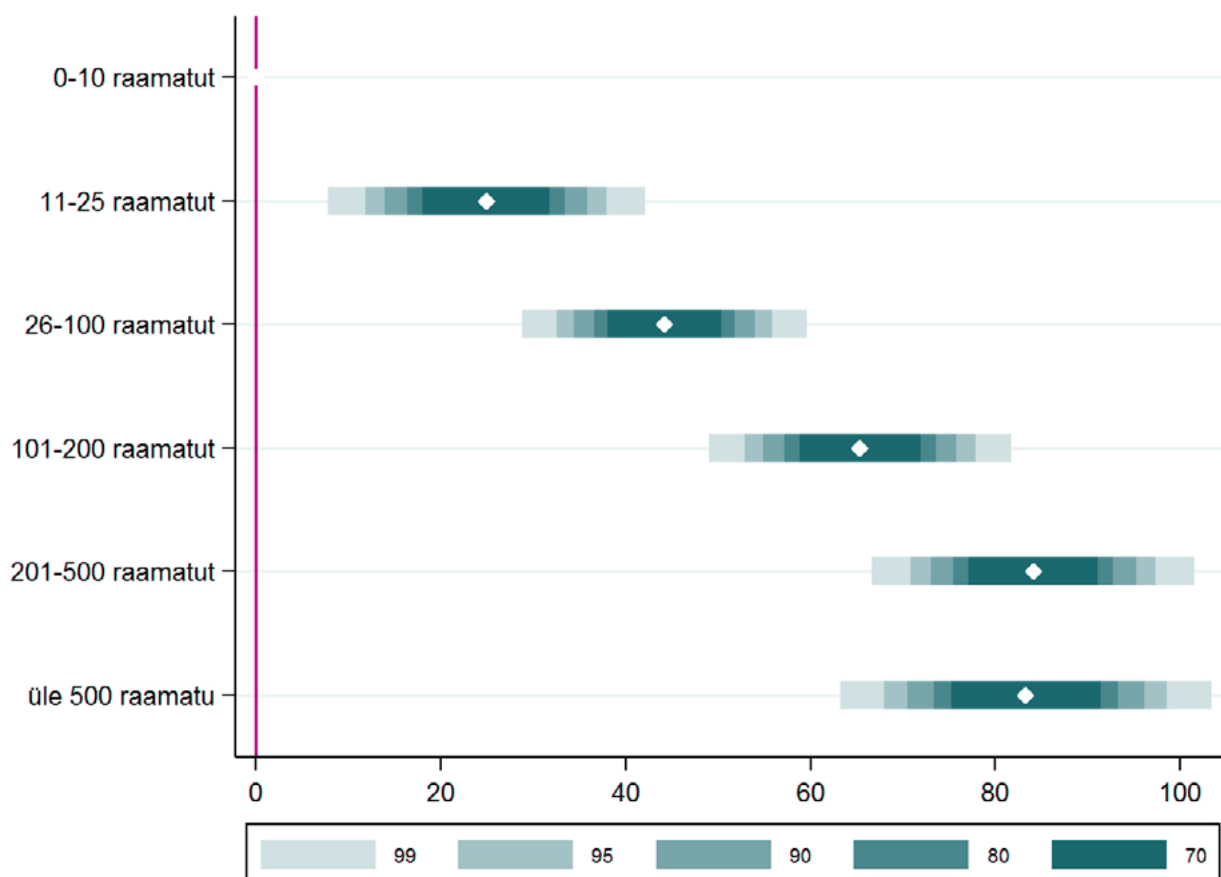
Sotsiaalmajandusliku ja kultuurilise tausta seos rahatarkusega

OECD on tekitanud õpilaste sotsiaalmajandusliku ja kultuurilise tausta indeksi. Selle indeksi ülemise 25% hulka kuuluvatel õpilastel oli kõigis osalenud riikides märkimisväärselt kõrgem punktisumma kui indeksi alumisse veerandisse jäävatel õpilastel. Eestis oli nende kahe õpilaste segmendi skooride erinevus finantskirjaoskuses 55 punkti, OECD riikides aga keskmiselt poole võrra suurem ehk 78 punkti. Seega on sotsiaalmajanduslikul ja kultuurilisel ebavõrdsusel siin väiksem mõju kui teistes osalenud riikides (OECD, 2020). Nii nagu 2012. aasta testi tulemusteski, selgitas Eestis õpilase sotsiaalmajanduslik taust finantskirjaoskuse tulemuse variatsiooni osalenud riikidest kõige vähem. 2018. aasta uuringus selgitas see Eestis skoori erinevust 6.1% (OECD keskmine 10.2%).

¹ NUTSi piirkonnad Eesti Statistikaameti kodulehel: www.stat.ee/296046

Sotsiaalmajandusliku ja kultuurilise tausta indeksi loomisel kasutatakse mitmeid tunnuseid, muuhulgas arvestatakse vanemate haridustaseme, töökoha ja koduse varaga. Näiteks auto olemasolu ja raamatute arvu kodus saab kasutada nii jõukuse kui kultuurilise tausta hindamiseks.

Esimeses PISA finantskirjaoskuse uuringus olid Eestis just raamatud need, mis enim rahatarkuse taset selgitasid (Riitsalu & Pöder, 2016). Ka sel korral on raamatute arvu ja rahatarkuse punktisumma vahel tugev seos. Õpilastel, kellel on kodus üle 200 raamatu, on finantskirjaoskuse tulemus ligi 80 punkti võrra kõrgem kui neil, kel raamatuid pole üldse või vaid paar üksikut. Seda seost võib tõlgendada mitmeti. Raamatute arv võib näidata õpilase silmaringi ja pere kultuurilist tausta, samas võib tegu olla hoopis pere jõukuse indikaatoriga. Tasub tähele panna, et ei küsita, kas õpilased neid raamatuid ka avanud on või mis valdkondadest need peamiselt pärinevad.

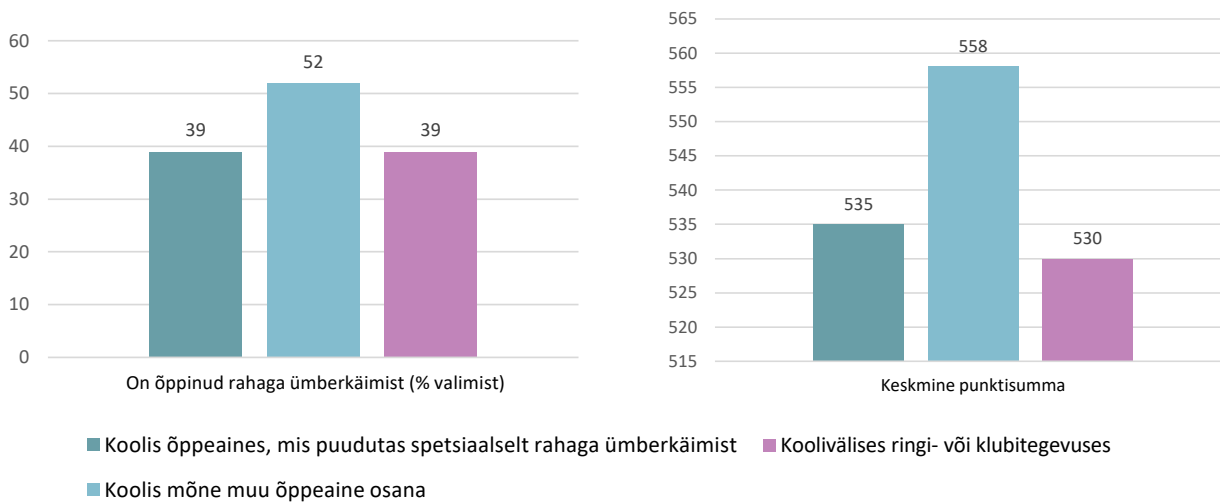

Joonis 12 Finantskirjaoskuse punktiskoori erinevus võrreldes nende õpilastega, kellel kas raamatuid kodus üldse ei ole või on ainult mõned (punktides, legendis usaldusintervallid) Alikas: PISA 2018 andmebaas

Finantsharidus koolitundidest

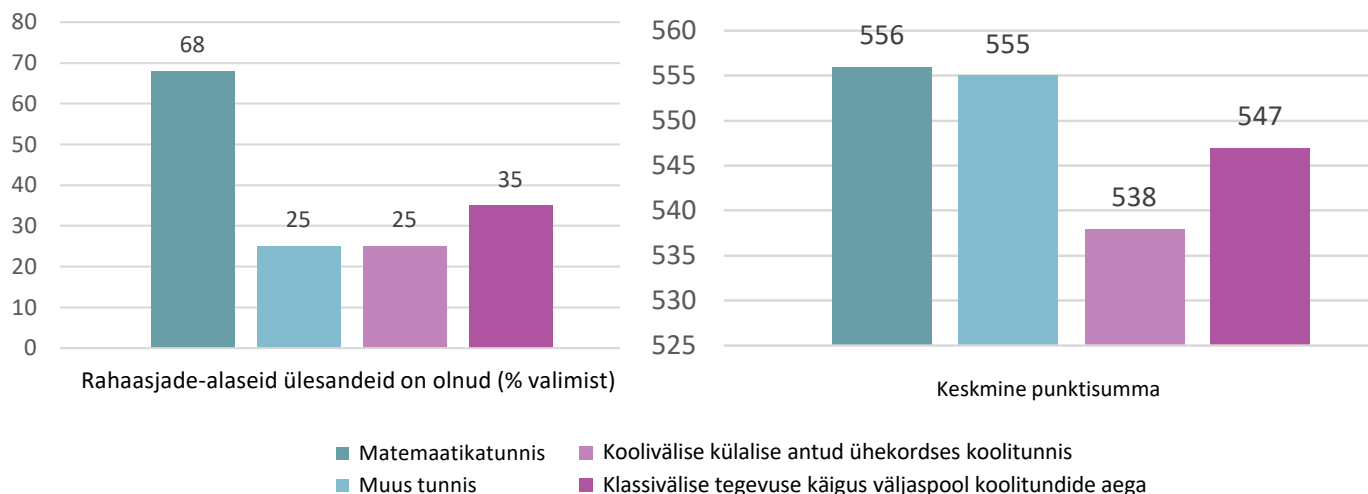
Lisaks finantskirjaoskuse ülesannetele täitsid õpilased taustaküsimustiku rahatarkuse alaste hoiakute, finantsteenuste kasutamise ja rahaasjade korraldamise kogemuse kohta. Samuti küsiti, kui palju nad finantskirjaoskuse teemadega koolitundides kokku on puutunud ning kas ja kui palju neile finantsharidust on pakutud. Selle taustaküsimustiku vastused aitavad finantsharidust senisest paremini kavandada ja pakkuda.

Enda sõnul on rahaasjade korraldamist õppinud spetsiaalselt rahaga ümberkäimist puudutavas aines 39% ja mõne muu õppeaine osana 52% Eesti õpilastest. Koolivälises ringi- või klubi tegevuses on rahaga ümberkäimist õppinud 39% vastanuist.

Joonis 13 Rahaga ümberkäimise õppimine Allikas: PISA 2018 andmebaas

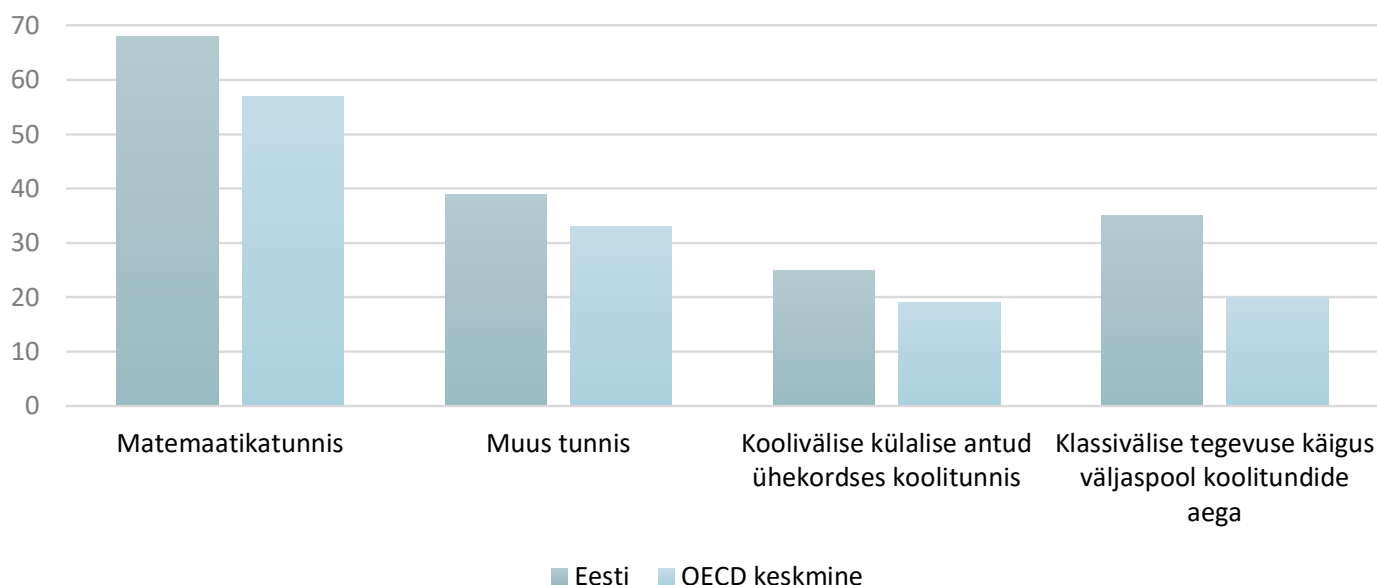
Rahaasjade korraldamist puudutavate ülesannetega on kokku puutunud eelkõige matemaatika tunnis. Muudes õppeainetes on enda sõnul sarnaseid ülesandeid lahendama pidanud 39% vastanuist.

Joonis 14 Rahaasjade alased ülesanded koolitunnis Allikas: PISA andmebaas

Matemaatika tunnis rahaasjade kohta käivate ülesannetega kokku puutunud õpilased **said 16 punkti rohkem** kui need, kes ei olnud selliseid ülesandeid lahendanud antud tunnis või ei osanud vastata, kas olid või ei. Kokkupuude rahaasjade ülesannetega lahendamise teistes tundides ja rahatarkuse tase ei olnud omavahel märkimisväärselt seotud. Üllataval kombel omasid ühekordsed külalistunnid või koolivälised tegevused finantskirjaoskusega negatiivset seost kõigis osalenud riikides. Eestis said koolivälise külalise tunnis rahaasju õppinud 19 punkti vähem kui sel moel rahatarkust mitte saanud õpilased. Koolivälise tegevuste negatiivne seos oli nõrgem. OECD oletab, et ühekordsed ja koolivälised tegevused võivad olla enam kasutatud nende poolt, kelle rahatarkuse tase on keskmisest madalam. Kindlasti vääriks selliste finantshariduse programmide mõju põhjalikumat analüüsi.

Teiste riikidega võrreldes on Eesti õpilased saanud finantsharidust keskmisest enam kõigil neljal moel.

Joonis 15 Rahaasjade alaste ülesannetega koolis ja koolivälises tegevuses kokku puutunud õpilaste osakaal (% valimist) Allikas: PISA 2018 andmebaas

Õpilastel paluti viimase 12 kuu jooksul kasutatud õpikute põhjal öelda, kas mõni neist puudutas ka rahaasju. Vähem kui kümnendik õpilastest Eestis väitis, et on kasutanud spetsiaalset rahaasjadele pühendatud õpikut ja 41% vastanutest tõdes, et on rahaasjade käsitlemisega kokku puutunud mõne teise aine õpikus. Ootamatult on neil vähestel, kel on õnnestunud rahaasjade õpikut viimase 12 kuu jooksul käes hoida, finantskirjaoskuse tulemus 50 punkti võrra madalam kui teistel. Samasugune negatiivne seos oli kõigis osalenud riikides, välja arvatud Hollandis. **Neil, kes rahaasjust mõne teise aine õpikus on lugenud, on Eestis skoor 36 punkti võrra kõrgem** (OECD, 2020). Seega, seos raamatutarkuse ja rahatarkuse vahel on olemas, aga seda vaid muude valdkondade sisusse lõimituna.

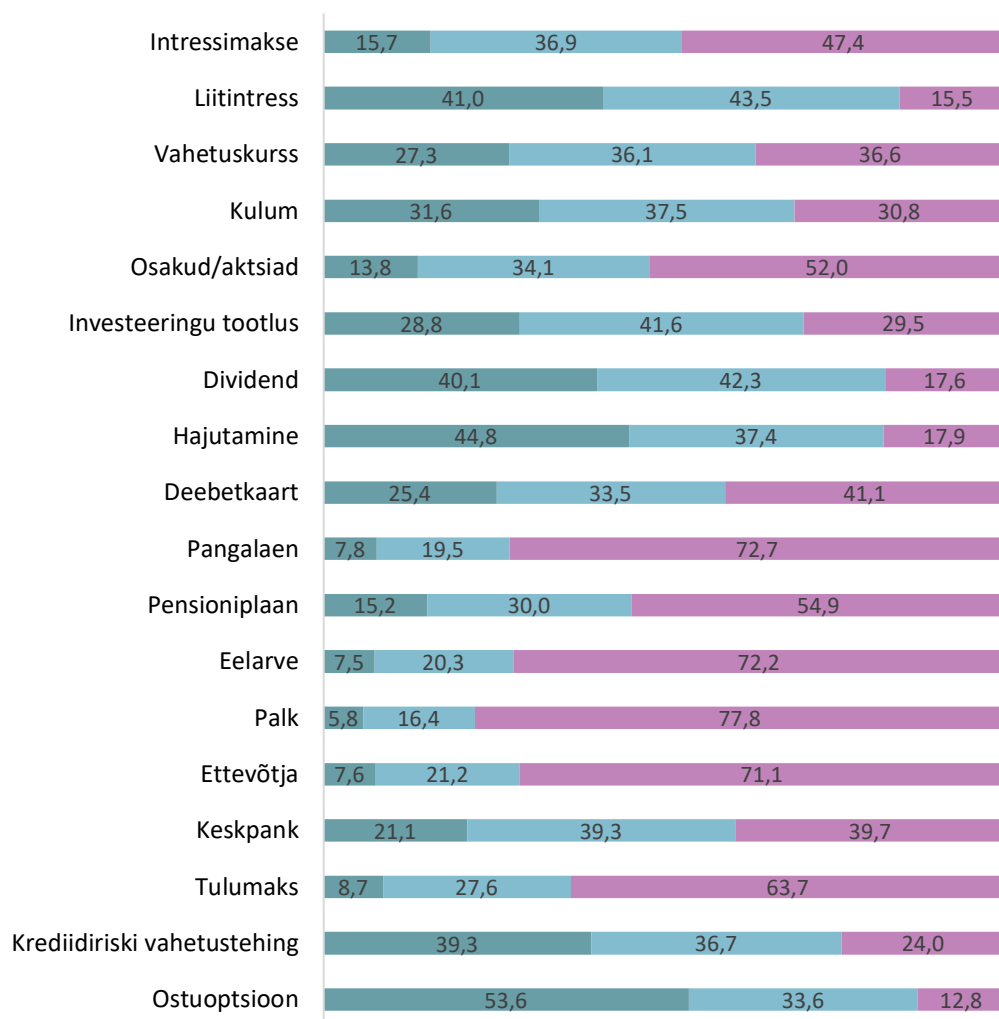
Finantsterminitega kokku puutumine

Õpilastele esitati loetelu rahaasju puudutavatest terminitest ning küsiti, kas nad on viimase 12 kuu jooksul nendega kokku puutunud. Üldse polnud enam kui pooled kuulnud optioonidest. **Väga hästi teatakse pangalaene, ettevõtjaid ja tulumaksu.** Oluline on siin silmas pidada, et õpilased teavad neid termineid enda sõnul, aga nende tegelikke teadmisi ei kontrollitud.

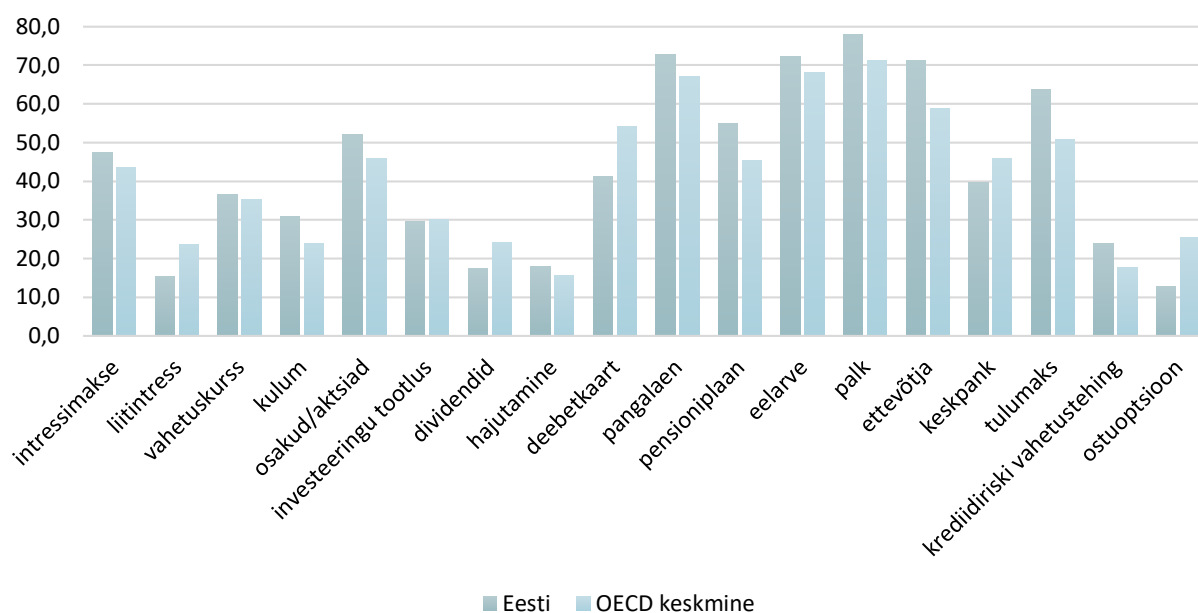
Võrreldes Eesti õpilaste finantsterminite tundmist OECD keskmisega, paistab silma vähene arusaam liitintressi olemusest. Kuigi osalenud OECD riikides teab selle tähendust vaid veerand õpilastest, siis Eestis on see erakordselt kasin – kõigest 15% on enda sõnul seda õppinud. Ilma liitintressi imet mõistmata ei ole enda raha kasvatamine eriti tõenäoline. See võib osaliselt selgitada, miks Eestis väärtpaberitesse investeerimisega vaid mõni protsent elanikkonnast tegeleb (Meriküll & Rõõm, 2019; Turu-uuringute AS, 2019).

Lisaks küsiti õpilastelt rahaasju puudutavate tegevuste ja arutelude kohta, mis on viimase 12 kuu jooksul koolis ette tulnud. Selgus, et Eesti koolides on olnud vähe arutelusid ja ülesandeid tarbijate õiguste ja aktsiainvesteeringute teemadel. Enam kui poolte õpilaste sõnul on siiski mõnikord koolis seletatud raha otstarvet ja kulutuste planeerimist, arutletud ostusoovide ja vajaduste erinevuse üle tarbimisotsustes ning analüüsitud reklaame, et mõista, kuidas need ostma ärgitavad.

■ Pole üldse kuulnud ■ Olen kuulnud, kuid ei mäleta tähendust ■ Olen seda õppinud ja tean, mida see tähendab

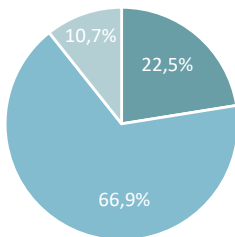

Joonis 16 Õpilaste osakaal, kes on koolitundides viimase 12 kuu jooksul kuulnud või õppinud termineid antud loetelust (% õpilastest) Allikas: PISA 2018 andmebaas

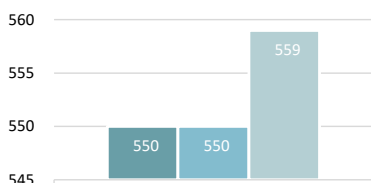

Joonis 17 Õpilaste osakaal, kes on neid termineid õppinud ja teab nende sisu (protsentides) Allikas: OECD, 2020

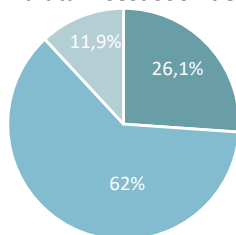
Kirjeldanud raha otstarvet ja kasutusvõimalusi

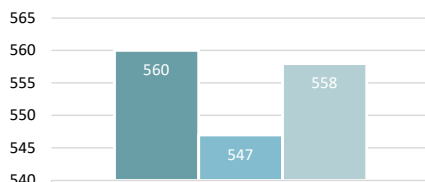
■ mitte kunagi ■ mõnikord ■ tihti

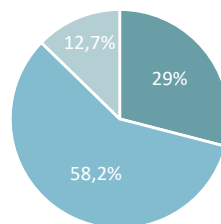
Uurinud, kuidas raha kulutamine vajadustele erineb raha kulutamisest soovidele

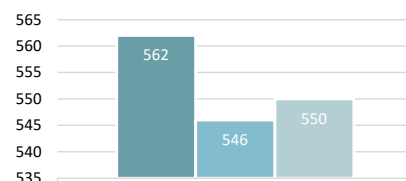
■ mitte kunagi ■ mõnikord ■ tihti

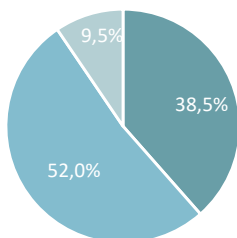
Uurinud, kuidas planeerida kulutuse tasumist

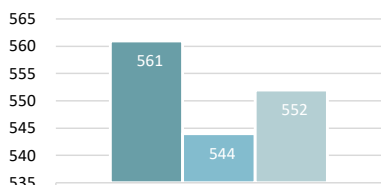
■ mitte kunagi ■ mõnikord ■ tihti

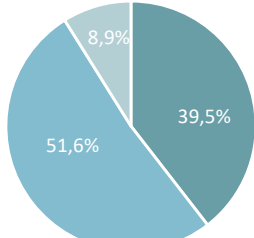
Arutanud tarbijate õiguste üle kokkupuudetes finantsasutustega

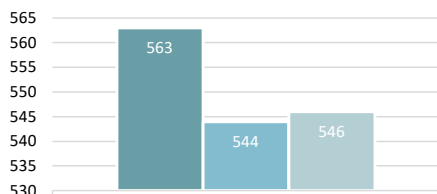
■ mitte kunagi ■ mõnikord ■ tihti

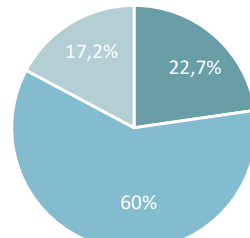
Arutanud, kuidas aktsiaturule investeeritud raha väärtus aja jooksul muutub

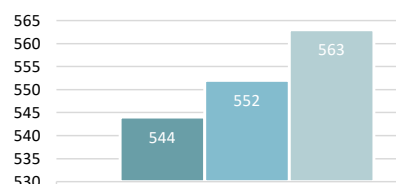
■ mitte kunagi ■ mõnikord ■ tihti

Analüüsinud reklaame eesmärgiga mõista, kuidas need ärgitavad inimesi asju ostma

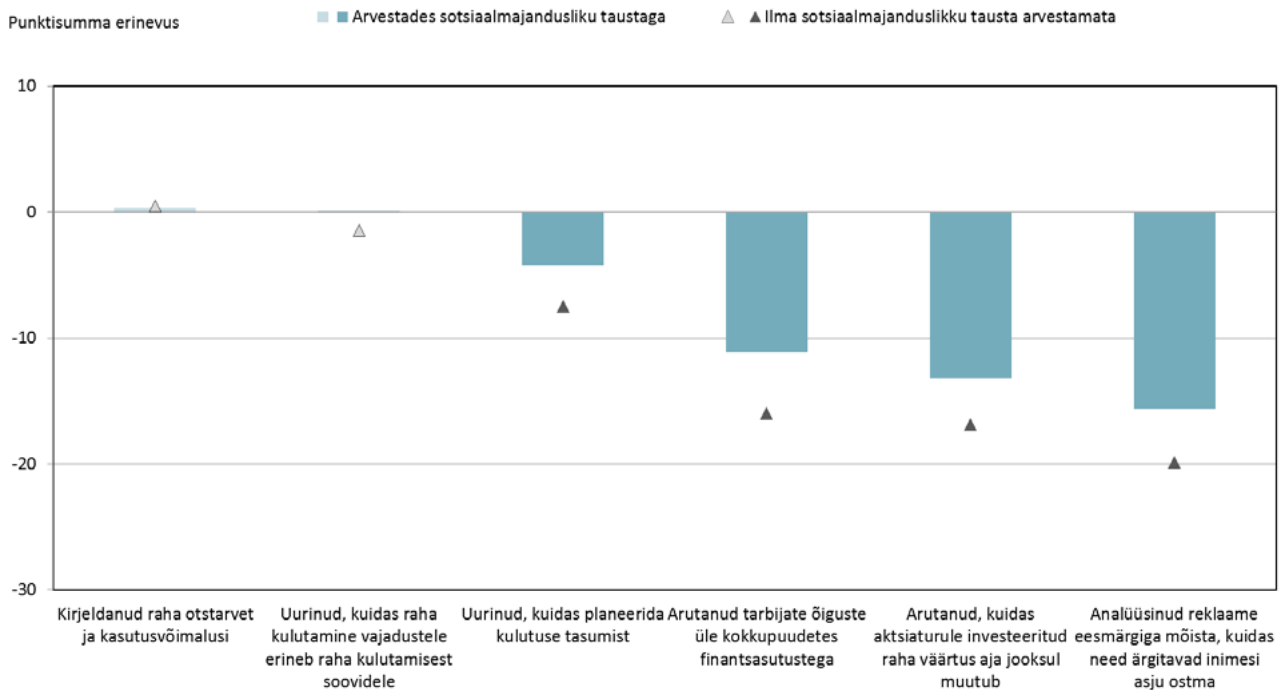
■ mitte kunagi ■ mõnikord ■ tihti

Joonis 18 Viimase 12 kuu jooksul järgmist tüüpi tegevuste ja ülesannete lahendamise kokku puutunud õpilaste osakaal ning nende keskmine finantskirjaoskuse tulemus Allikas: PISA 2018 andmebaas

Rahatarkuse mõistete tundmise ja finantskirjaoskuse skoori vahel oli ootuspäraselt positiivne seos. Ootamatu oli aga seos finantskirjaoskuse ja konkreetsete rahaasjade ülesannete lahendamise vahel – see oli pea kõikjal ja kõigis teemades negatiivne (OECD, 2020). Eestis oli finantskirjaoskusel positiivne seos vaid reklaamide sisu analüüsimisega koolis. Muude teemade käsitlemine tõi see pigem kaasa madalama punktisumma või puudus seos üldse. Selle tõlgendamine vajaks kindlasti täiendavat analüüsi.

OECD oletab, et enam on selliste ülesannetega kokku puutunud madalama finantskirjaoskuse tasemega õpilased. See tähendab, et kasin rahatarkus on viinud nende teemade õppimiseni, mitte vastupidi. Antud väide vajaks aga testimist, esmapilgul on sellist seost Eestis raske leida.

Märkus: tumedam tulp väljendab statistiliselt olulist erinevust

Joonis 19 Rahaasju puudutavate tegevuste ja ülesannete lahendamise seos finantskirjaoskuse punktisummaga OECD riikides keskmiselt Allikas: OECD, 2020

Finantsharidus kodust

Rahaasjus saadakse infot eelkõige vanematelt ja lähedastelt (95%) ning internetist (82%). Õpetajatelt on rahaasjade korraldamise kohta infot saanud pooled õpilased. Televisiooni ja raadiot nimetavad rahaasjus oma infoallikaks vähem kui pooled õpilastest.

Neil õpilastel, kes vanematelt rahaasjus infot ei saa, on finantskirjaoskuse skoor 50 punkti võrra madalam kui neil, kes saavad vanemalt vastavat teavet. Sõpradelt saadud infoga on seos vastupidine – need, kes sõpru rahaasjade infoallikana ei nimeta, on finantskirjaoskuse punktisumma 8 punkti võrra kõrgem. Interneti infoallikana kasutajate punktisumma oli 17 punkti võrra kõrgem kui mittekasutajail.

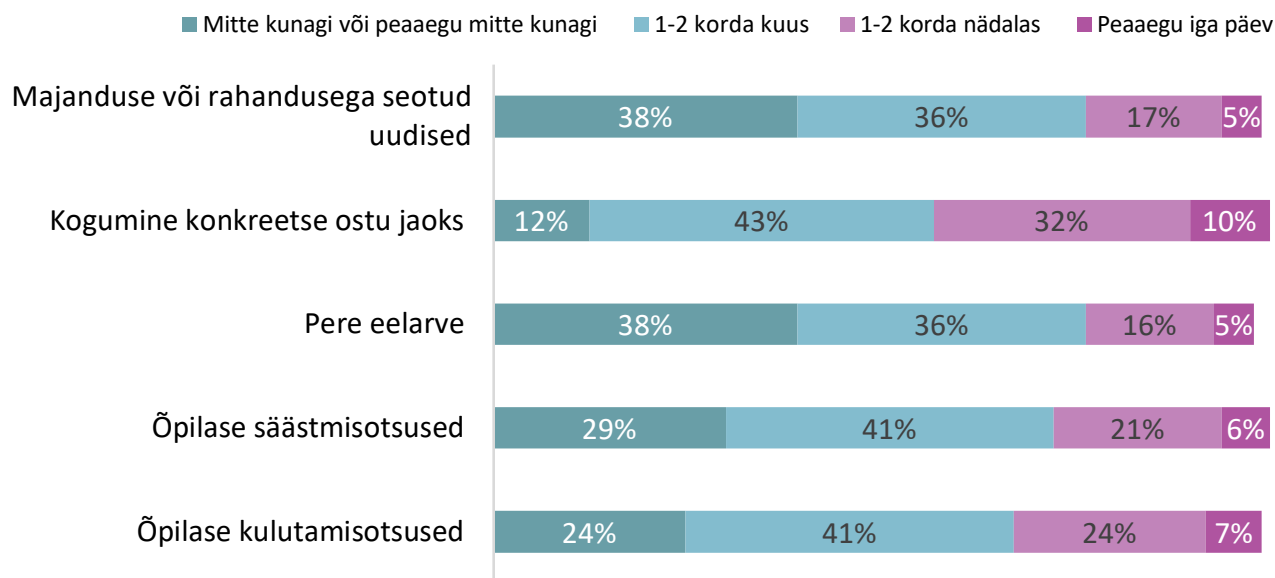
Tabel 5 Rahaasjade infoallikad Allikas: PISA 2018 andmebaas

	Sel moel info saajate osakaal (%)	Keskmine tulemus, kui on sel moel rahatarkust saanud	Keskmine tulemus, kui ei ole sel moel rahatarkust saanud
Vanematelt	95	554	504
Sõpradelt	59	547	556
TV ja raadiost	45	541	559
Internetist	83	554	537
Ajakirjadest	31	541	556
Õpetajatelt	51	549	553

Õpilastelt küsiti, kui sagedasti arutavad vanemad nendega neil teemadel:

- õpilase enda kulutamise- ja säästmisotsused;
- pere eelarve;
- konkreetse ostu jaoks raha kogumine ning
- majandus- ja rahandusuudised.

Sagedamini arutatakse konkreetsete ostuotsuste ja nende jaoks raha kogumise teemadel. Harvem tulevad jutuks majandusuudised ning pere eelarve.

Joonis 20 Vanematega rahaasjade arutamise sagedus teemade lõikes (summa on väiksem kui 100% vastamata jätnud õpilaste võrra). Allikas: PISA 2018 andmebaas

Teemade lõikes ilmneb ootamatu seos, **sagedasem rahaasjade arutamine esineb madalama punktisumma saanud õpilastel**. Näiteks pere-eelarve küsimuses on kõrgeim keskmine finantskirjaoskuse punktisumma neil, kes sel teemal kunagi vanematega ei räägi (563). Paar korda kuus pere rahaasju arutanud õpilased said keskmiselt 550 punkti ja paar korda nädalas arutanud õpilased 534 punkti. Kõige madalam skoor oli nendel, kes räägivad kodus pere rahaasjust igapäevaselt (522).

Sarnane negatiivne seos on ka ülejäänud teemade lõikes. Üksnes kulutamisotsustest kodus rääkimise ja majandusuudiste arutamise puhul on kõrgeim skoor neil, kes nimetatud teemal paar korda nädalas vanematega räägivad (vastavalt 554 ja 551). Esimeses PISA finantskirjaoskuse uuringus 2012. aastal oli Eestis seos vastupidine, siis oli kõrgem punktisumma neil õpilastel, kes rääkisid vanematega rahaasjust vähemalt korra nädalas või tegid seda igapäevaselt (Riitsalu, 2014).

Nende viie teema põhjal arvutas OECD välja vanemate seotuse indeksi. Eestis oli selle keskmine väärtus võrdlemisi madal ja jäi tugevalt alla OECD keskmisele. See tähendab, et **vanemad ei tegele eriti oma laste rahatarkuse parandamisega ega kaasa neid vastavatesse aruteludesse**.

Pereringis rahaasjade sagedas arutamine tõstis osades riikides finantskirjaoskuse taset, aga mitte kõigis. Portugalis, Tšiilis, Bulgaarias, Peruu, Itaalias, Brasiilias ja Gruusias oli pereringis sagedasti rahaasju arutavate õpilaste finantskirjaoskus kõrgemal tasemel, isegi kui arvestada sotsiaalmajanduslikust taustast tulenevaid erisusi. Seevastu **Eestis, Poolas, USA-s, Kanadas ja Lätis tähendas sagedane pereringis rahaasjade arutamine hoopis finantskirjaoskuse punktisumma langust (OECD, 2020)**. Samal ajal nimetavad Eesti õpilased vanemaid oma peamiseks rahatarkuse infoallikaks.

Õpilaste kogemused rahaasjade korraldamisel

Õpilastelt küsiti, kuivõrd vabad nad on finantsotsuseid tegema. Selleks paluti neil hinnata, kuivõrd nad nõustuvad järgnevate väidetega:

- ma võin iseseisvalt otsustada, millele ma oma raha kulutan;
- ma võin kulutada väiksemaid summasid oma rahast iseseisvalt, aga suuremate summade puhul pean küsima vanematelt või hooldajatelt luba;
- ma pean alati enne raha kulutamist vanematelt või hooldajatelt luba küsima;
- ma olen ise oma rahaasjade eest vastutav (nt varguse ennetamine).

Enda sõnul on 87% Eesti õpilastest vabad ise otsustama, millele nad oma raha kulutavad. Suuremate ostude puhul peab 64% vastanutest siiski vanematelt luba küsima. Igasuguste summade kulutamiseks peab luba küsima 22% õpilastest. Iseenda rahaasjade eest vastutavad 82% õpilastest.

Seos iseenda rahaasjade korraldamise ja finantskirjaoskuse taseme vahel on märkimisväärselt tugev. Need, kes nõustusid esimese väitega ja vastutavad ise oma ostuotsuste eest, said 51 punkti enam kui need, kes selle väitega ei nõustunud. Ise oma rahaasjade eest vastutavad õpilased (neljanda väitega nõustunud) said 41 punkti võrra kõrgema finantskirjaoskuse skoori. Seega, isiklik kogemus rahaasjade korraldamisel on rahatarkusega positiivselt seotud.

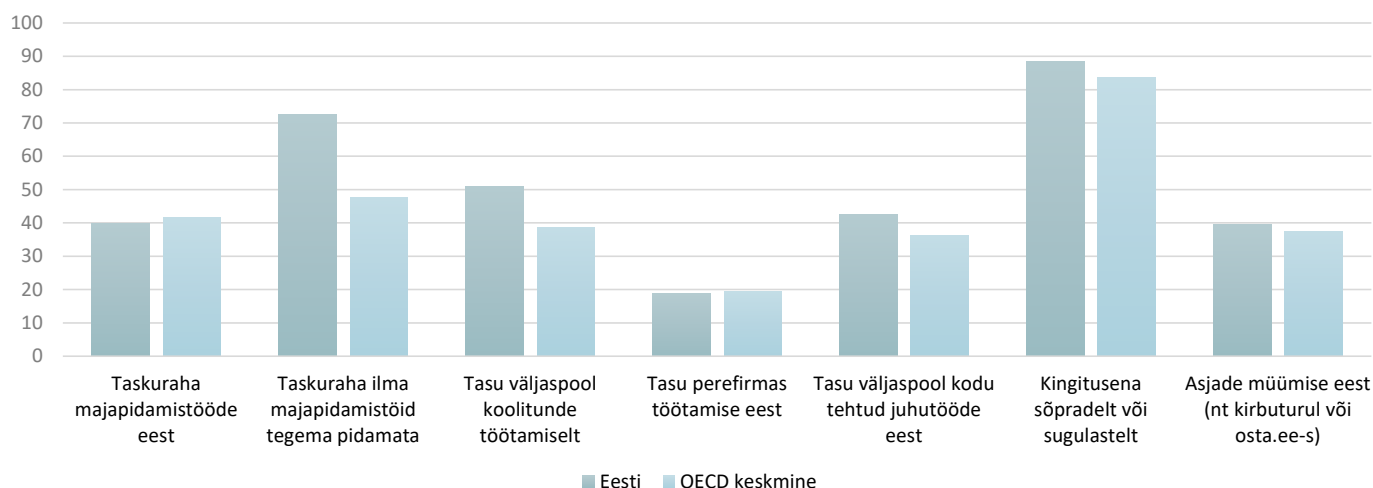
Järgnevalt paluti vastata sissetulekuallikate kohta. Peamised sissetulekuallikad on Eesti õpilaste jaoks taskuraha ilma selle eest majapidamistööde tegemise kohustusega (72%) ning sõpradelt või sugulastelt kingiks saadud raha (88%).

Tabel 6 Õpilaste sissetulekuallikad ja finantskirjaoskuse tulemus Allikas: PISA 2018 andmebaas

	Keskmine skoor neil, kes saavad sel moel raha	Keskmine skoor neil, kes ei saa sel moel raha
Tasu või taskuraha kodus regulaarselt tehtavate majapidamistööde eest	533	564
Tasu või taskuraha ilma majapidamistööde tegemata	558	535
Töötamine väljaspool koolitunde (nt töö koolivaheajal, osajaga töö)	546	557
Perefirmas töötamise eest	531	557
Väljaspool kodu tehtud juhutööde eest (nt lapsehoidmine või muruniitmine)	541	560
Kingitusena sõpradelt või sugulastelt	557	509
Asjade müümise eest (nt kirbuturg või osta.ee)	542	557

Need, kes saavad raha töö eest kodus, perefirmas, väljaspool kodu, juhutöödel või oma asjade müügist, saavad finantskirjaoskuse uuringus kõigis riikides vähem punkte kui need, kes sel moel raha ei teeni. OECD riikide arvestuses oli ainus sissetuleku viis, mis rahatarkusega positiivselt seotud on, kingituseks saadud raha. Eestis oli oluline seos lisaks ka taskurahal, mille saamiseks lisakohustusi pole. Sel moel raha saajate skoor oli Eestis 23 punkti võrra kõrgem, kingina saajail lausa 48 punkti võrra kõrgem kui neil viisidel raha mitte saajail.

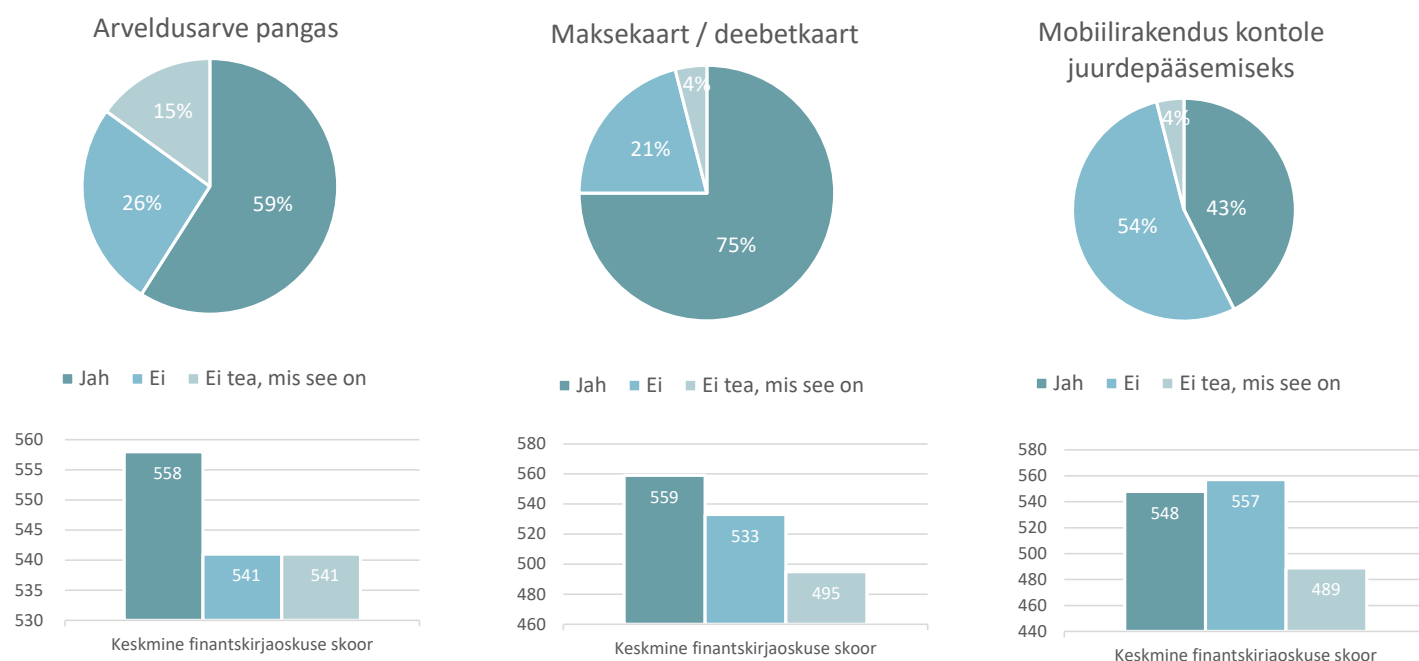
Eestis on teiste OECD riikidega võrreldes rohkem neid õpilasi, kes ei pea taskuraha eest majapidamistööde tegema, samuti on siin enam neid, kes saavad raha sugulastelt kingituseks.

Joonis 21 Õpilaste jagunemine taskuraha saamise allikate järgi (% õpilastest) Allikas: OECD, 2020

Pangateenuste kasutamine

Õpilastelt küsiti, kas neil on arveldusarve pangas, pangakaart või mobiilirakendus oma kontole juurdepääsemiseks. **Kuigi Eesti õpilased paistsid silma heade finantsteadmistega, ei teadnud ligi 15% neist, mis asi on „arveldusarve pangas“.** Tõenäoliselt on harjutud ütlema „pangaarve“ või „pangakonto“ ametliku termini asemel. Üllatavalt oli pangakaardi omanike seas neid, kes seda terminit ei tea, isegi rohkem kui kaarti mitte omavate õpilaste hulgas.

Joonis 22 Kas Sul on järgmised asjad? (% valimist ja nende keskmine finantskirjaoskuse skoor).

Allikas: PISA 2018 andmebaas

Võrreldes 2012. aasta PISA finantskirjaoskuse uuringuga, on arveldusarve omajate arv kahanenud (see võib tuleneda ka termini mitte teadmisest) ja ligi 2,5 korda kasvanud pangakaardi omajate osakaal. 2012. aastal omas arveldusarvet enda sõnul 82% ja pangakaarti 29% vastanuist.

Neil, kel enda sõnul on arveldusarve pangas, on finantskirjaoskuse uuringu keskmine tulemus 558. Eitavalt selle küsimusele vastanuil ning neil, kes seda terminit ei tea, jäi see 541 punkti peale. Erinevus on seega 17 punkti. Vahe on veelgi suurem pangakaardi omajate ning mitte omajate vahel (26 punkti). Mobiilimaksete kasutajate puhul on seos aga vastupidine – punktisumma on kõrgem neil, kes sellist rakendust ei kasuta.

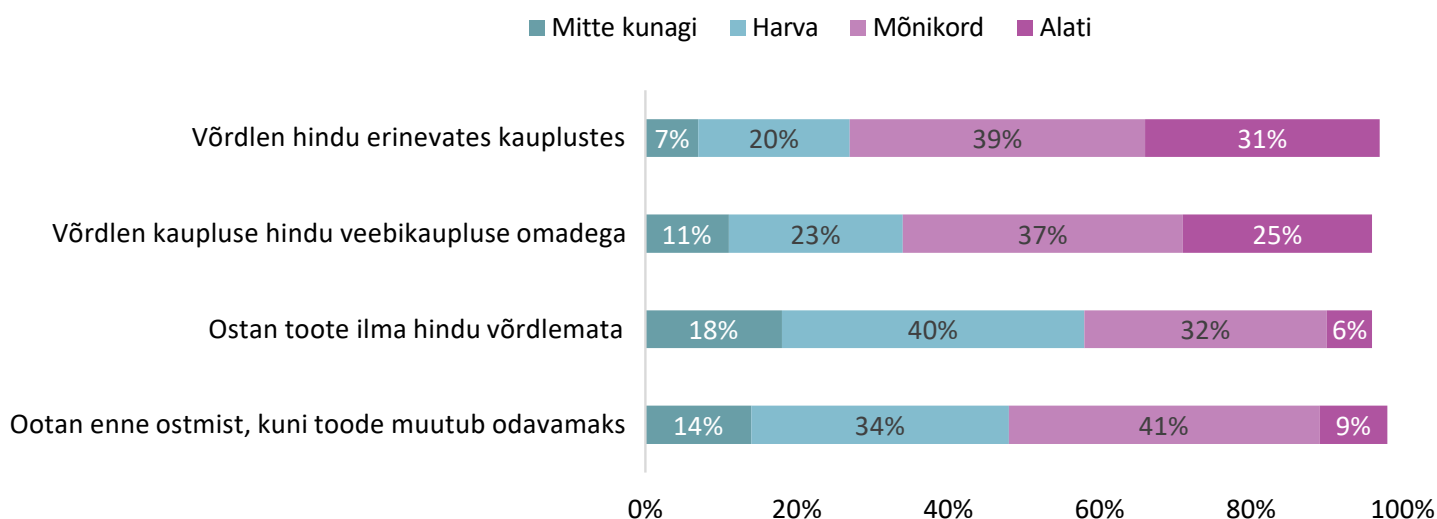
Tabel 7 Kas Sa oled viimase 12 kuu jooksul teinud järgmisi asju? Allikas: PISA 2018 andmebaas

	Jah	Ei
Kontrollinud, et said millegi ostmisel õigesti raha tagasi	82	14
Rääkinud kellegagi tööst, mida tahaksid pärast hariduse omandamist teha	79	17
Kurnud, et Sul pole piisavalt raha millegi jaoks, mida soovid osta	63	33
Ostnud midagi võrgust (üksi või koos mõne pereliikmega)	69	26
Teinud vabatahtlikku tööd	50	46
Sooritanud makse mobiiltelefoni abil	39	56
Ostnud midagi, mis maksis rohkem raha, kui Sul oli kavas kulutada	64	32
Kontrollinud, kui palju raha Sul on	87	9

Valdav osa õpilastest on kontrollinud vahetusraha ja kontoseisu. Mõlema tegevusega seostub kõrgem finantskirjaoskuse skoor, vahetusraha kontrollinute punktisumma on 29 ja rahalise hetkeseisu analüüsinutel 55 punkti võrra kõrgem kui neile küsimustele eitavalt vastanutel (OECD, 2020).

Üsna suur osa õpilastest (64%) on viimase aasta jooksul ostnud midagi sellist, millele kulus kavatsust rohkem raha. Sama palju on ka neid õpilasi, kes on viimase 12 kuu jooksul kurnud, et millegi ostmiseks pole piisavalt raha. Huvitaval kombel aga puudub seos nende kahe küsimuse vastuse ja finantskirjaoskuse skooride vahel. Internetis ostlemisega on tegelenud ligi 70% vastanuist.

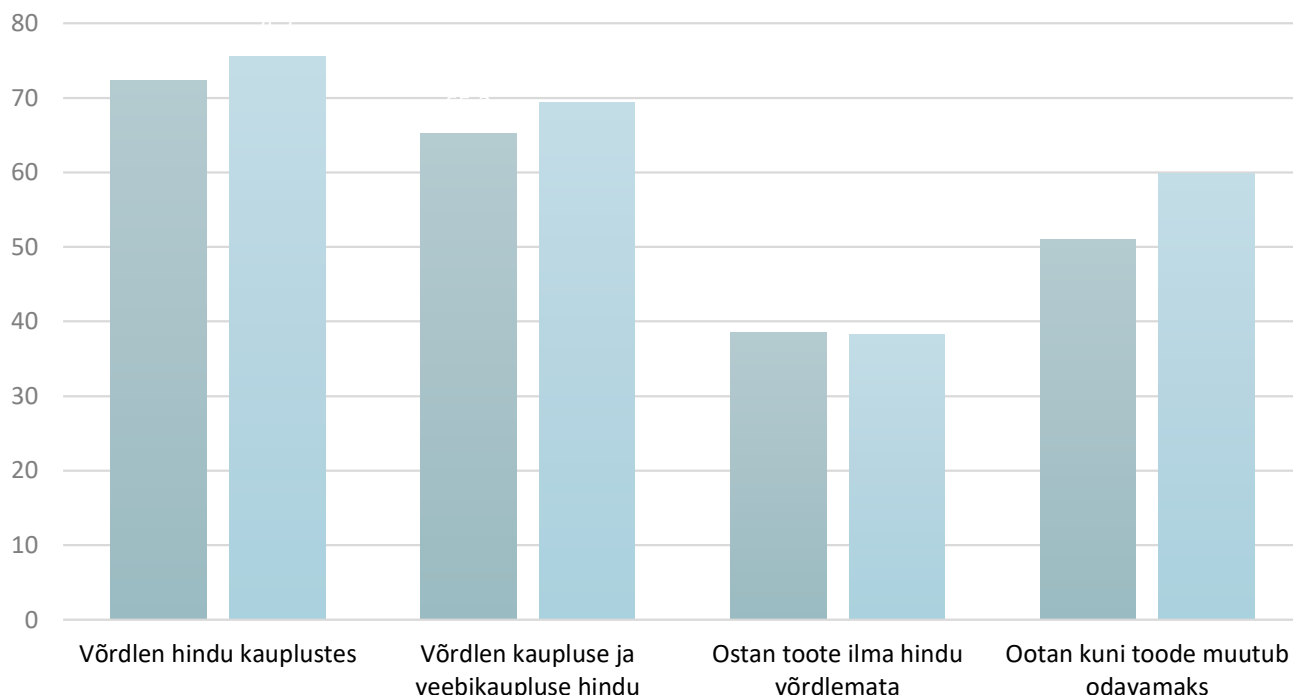
Uuriti ka kaalutletud ostuotsuste tegemist. Ligi kolmveerand õpilastest võrdleb enne ostmist hindu erinevates kauplustes.

Joonis 23 Kui tihti on oma taskurahast ostu tegemisel tehtud järgnevat Allikas: PISA 2018 andmebaas

Kaalutletud otsuse tegijatel oli ootuspäraselt finantskirjaoskuse punktisumma kõrgem kui neil, kes ei võrrelnud hindu.

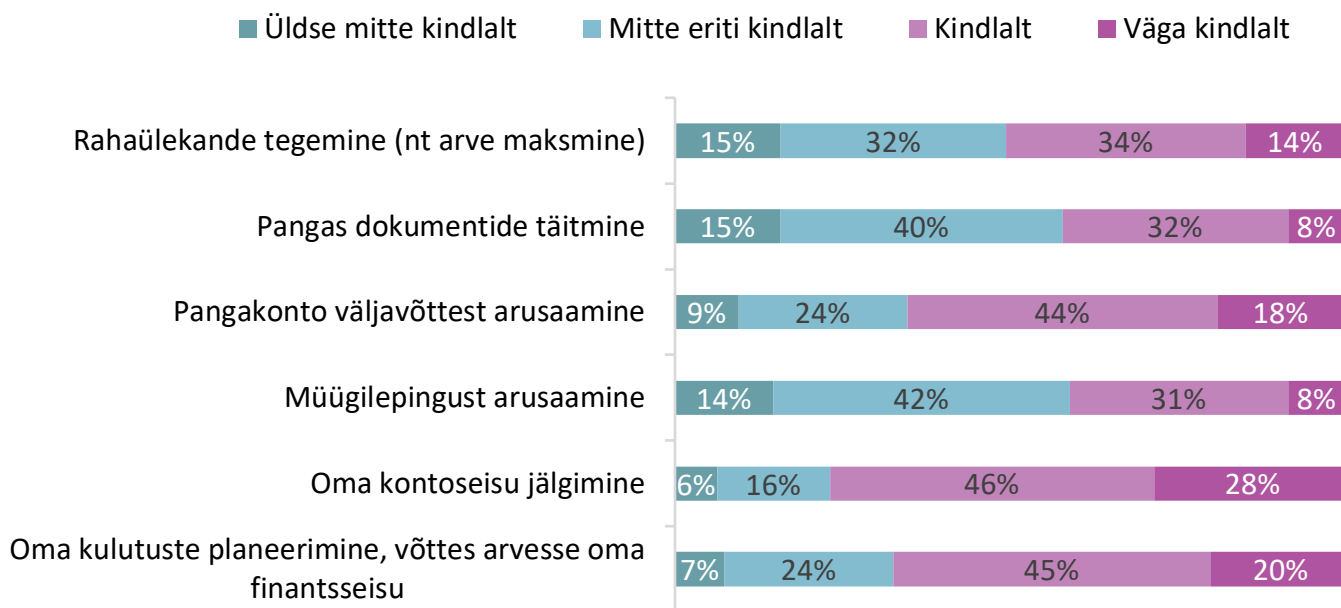
Võrreldes OECD riikide õpilastega, ei erinenud Eestis valiku tegemine oluliselt. Üksnes hinna odavnemist jäi Eestis ootama vähem õpilasi kui OECD riikides keskmiselt.

Joonis 24 Ostuotsuse eel hindade võrdlemine (% õpilastest) Allikas: OECD, 2020

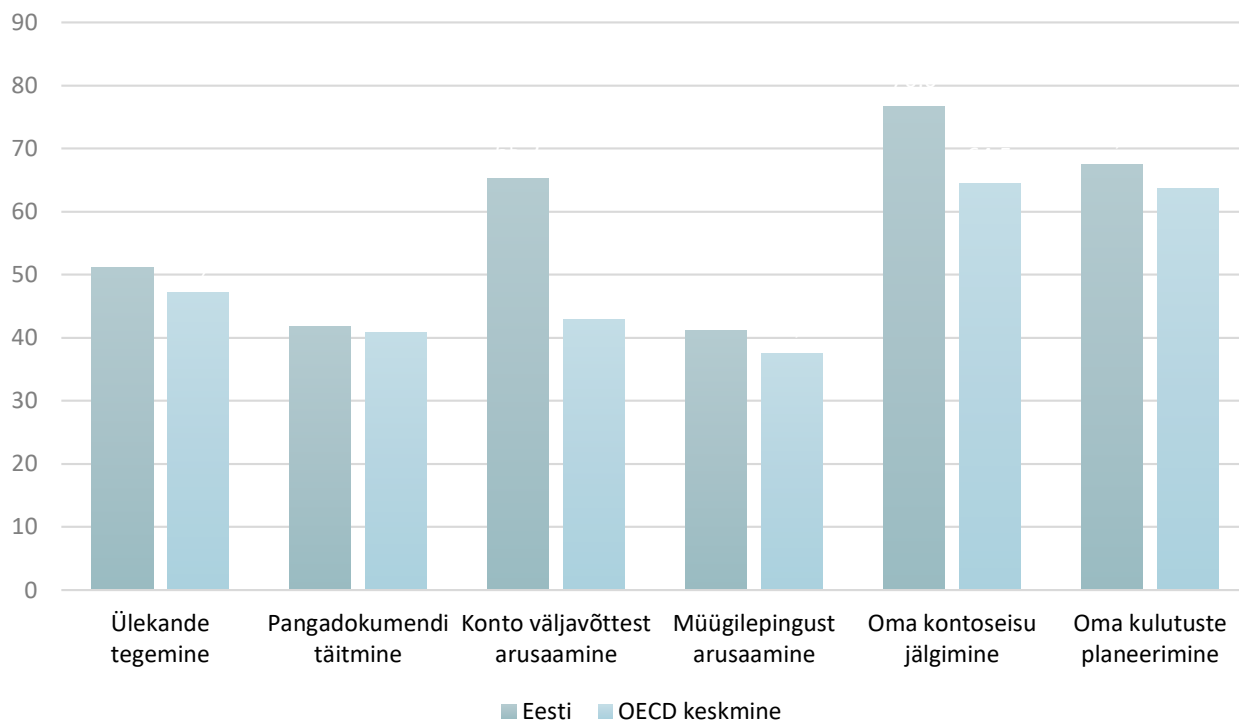
Motivatsioon ja kindlus rahaasjade korraldamisel

PISA uuringus kasutatavas finantskirjaoskuse definitsioonis on olulisel kohal „motivatsioon ja kindlus“ rakendada finantsteadmisi rahalise heaolu parandamiseks. Seepärast uuriti, kui kindlalt õpilased ennast tunnevad rahaasjade korraldamisel.

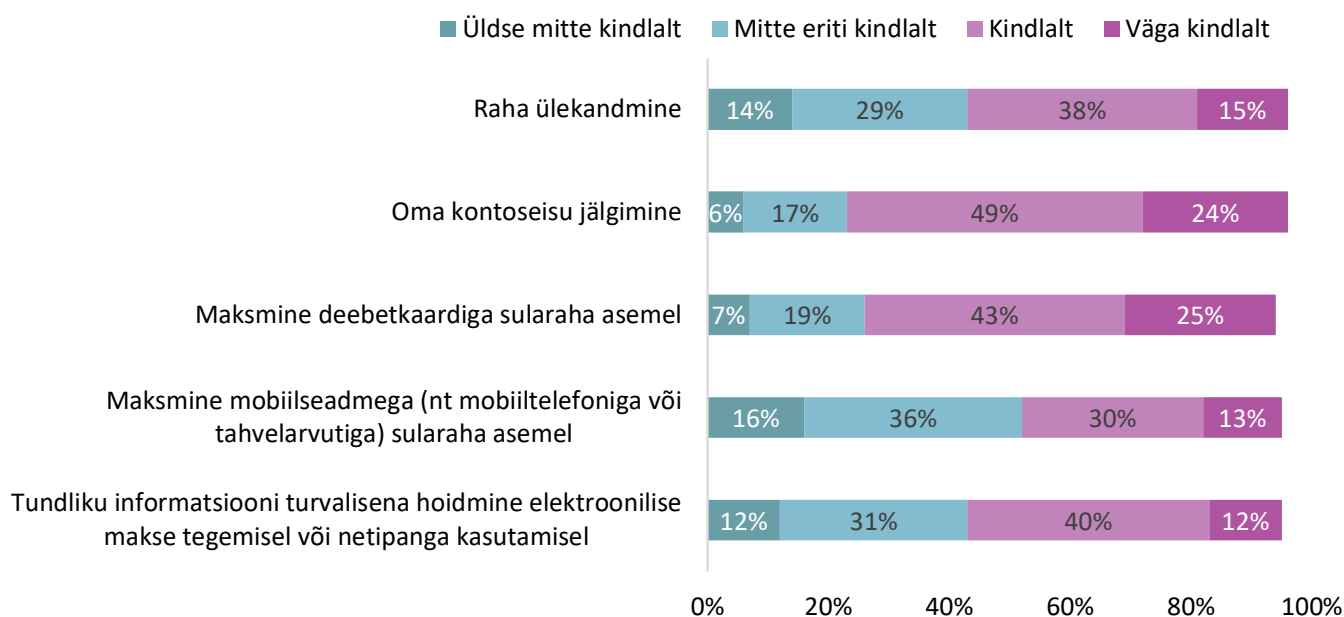
Joonis 25 Kui kindlalt tunnevad õpilased end järgmistes tegevustes (% valimist, summa on alla 100% vastamata jätnud õpilaste võrra) Allikas: PISA 2018 andmebaas

Kõige kindlamalt tunnevad Eesti õpilased end oma kontoseise jälgimisel, kulutuste planeerimisel ning pangakonto väljavõtte mõistmisel. Vähem kui pooled tunnevad end kindlalt pangadokumentide täitmisel, ligi pooled ülekannete tegemisel. Siiski tunnevad Eesti õpilased end pisut kindlamini kõigis neis tegevustes kui OECD riikide õpilased keskmiselt. Kindluse ja finantskirjaoskuse tulemuste vahel on positiivne seos. See tähendab, et neis tegevustes enesekindlamad õpilased said finantskirjaoskuse uuringus enam punkte kui need, kes end eriti kindlalt ei tunne.

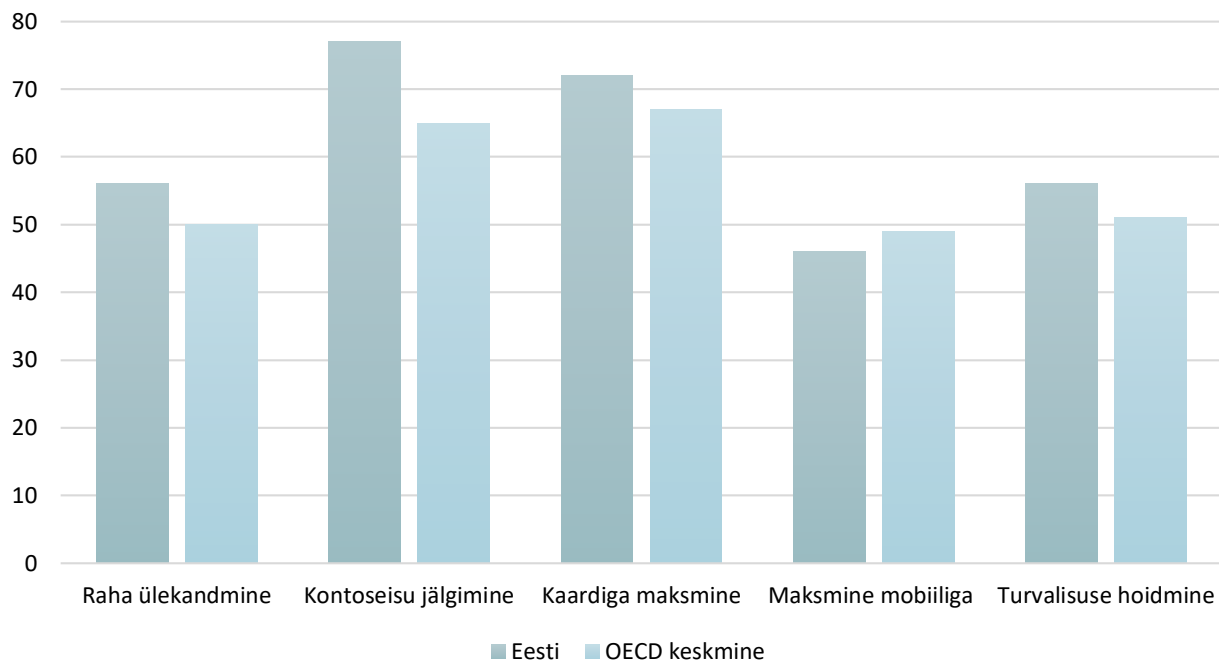
Joonis 26 Õpilaste osakaal, kes tunnevad ennast nimetatud tegevustes kindlalt või väga kindlalt (% õpilastest)
Allikas: OECD, 2020

Uuringus tunti huvi, kui kindlalt tunnevad õpilased end erinevaid digitaalseid teenuseid kasutades.

Joonis 27 Õpilaste kindlus erinevaid digitaalseid teenuseid kasutades (% valimist, summa on alla 100% vastamata jätnud õpilaste võrra Allikas: PISA 2018 andmebaas

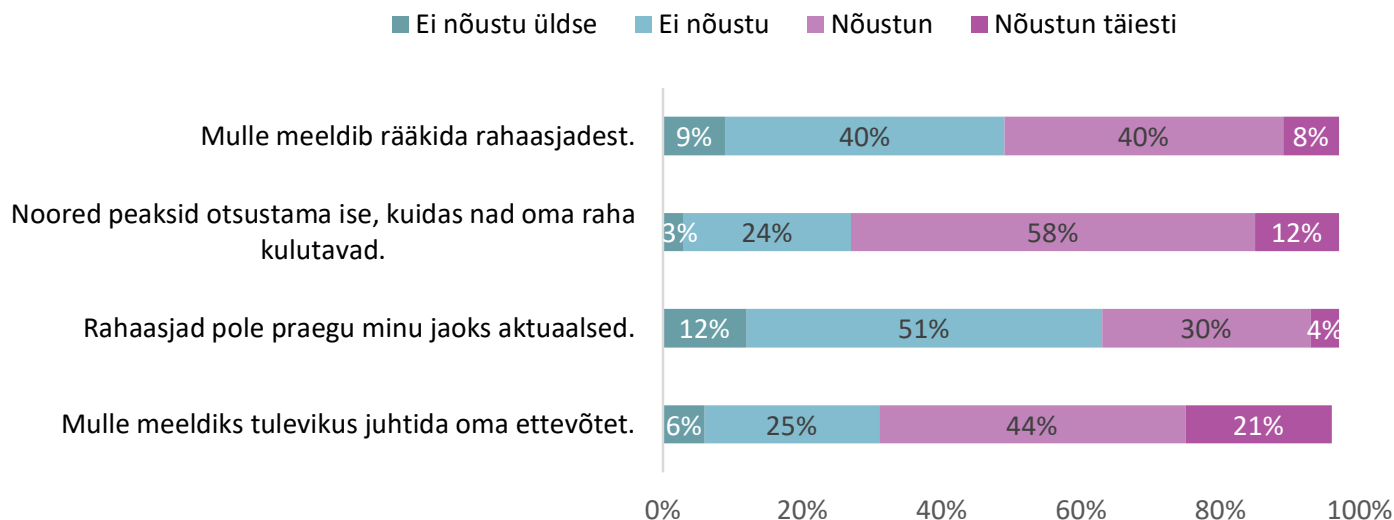
Kõige kindlamalt tundsid õpilased end e-kanaleis kontoseisu jälgides ja deebetkaardiga maksmisel, vähem kui pooled olid enesekindlad mobiilimaksete tegemisel.

Joonis 28 Õpilaste osakaalud, kes tunnevad end nimetatud digitegevustes kindlalt või väga kindlalt (% õpilastest)
Allikas: OECD, 2020

Ka siin olid Eesti õpilased pisut enesekindlamad kui OECD riikides keskmiselt, välja arvatud mobiilimaksete sooritamisel. Enesekindlamail oli ka kõrgem punktiskoor kui end neis tegevustes vähem kindlalt tundvatel õpilastel.

Lõpetuseks paluti õpilastel hinnata, kuivõrd nad nõustuvad järgnevate väidetega.

Joonis 29 Õpilaste suhtumine üldisematesse rahaga seotud küsimustesse (% õpilastest) Alikas: PISA 2018 andmebaas

Vähem kui pooltele Eesti õpilastele meeldib rahaasjadest rääkida, 34% jaoks pole rahaasjad hetkel aktuaalsed. Nende osakaalude poolest on nad üsna lähedal OECD keskmisele. Oma ettevõtet soovikstulevikus juhtida 65%, oma raha kulutamisel peaksid noored vabad olema otsustama 70% sõnul.

Soovitused edaspidiseks

Võime uhked olla Eesti õpilaste ja õpetajate saavutatute üle. Siiski ei tähenda see, et finantshariduse pakkumisel enam pingutama ei peaks. Esiteks, finantskirjaoskuse tase on kogu maailmas madal (Klapper et al., 2014; OECD, 2016). Seega esikoht ei tähenda veel tipptasemel rahatarkust. Teiseks, PISA uuring mõõdab eelkõige teadmisi, oskusi ja hoiakuid rahaasjade korraldamisel. Tegelik finantsotsuste hindamise asemel palutakse lahendusi leida hüpoteetilistele olukordadele. Inimesed võivad küll teada, kuidas oleks sellises olukorras õige käituda, aga see ei tähenda, et tegelikus olukorras nad samuti otsustavad. Käitumisökonomika uurijad juhivad tähelepanu, et inimesed ei käitu alati ratsionaalselt ega suuda alati vastu seista ahvatlustele, mis nende pikemaajalise heaolu seisukohalt kasulikud valikud pole (Thaler and Sunstein, 2018). Headest teadmistest hoolimata võime käituda ebamõistlikult.

Seda näitavad ka OECD rahvusvahelise täiskasvanute finantskirjaoskuse uuringu² tulemused. Eesti on selles võrdlusuuringus osalenud kolmel korral. Kuigi finantsteadmiste järgi on Eesti täiskasvanud maailmas esikolmikus, jäävad nad käitumiselt viimasesse kümnesse (OECD, 2016). Seal küsitakse vastaja enda finantsotsuste kohta, näiteks eelarve pidamise, finantsteenuste kaalutletud valimise ja pikaajalise planeerimise kohta. Esimese PISA finantskirjaoskuse uuringus 2012. aastal osalenud noored olid 2015. aasta täiskasvanute uuringu ajaks täisealiseks saanud. Seepärast pöörasid uuringu tellinud Rahandusministeerium ja selle läbi viinud Saar Poll selles uuringus 18-19aastastele erilist tähelepanu. Kuigi 2012. aasta PISA finantskirjaoskuse uuringu tulemuste põhjal olid Eesti noored kolmandal kohal, planeerisid oma rahaasju rohkem kui ühe kuu peale vähem kui pooled 2015. aastaks täisealiseks saanud noortest. Ligi pooled neist ei olnud viimase 12 kuu jooksul raha säästnud (Saar Poll, 2015). Eelmisel aastal Eestis toimunud OECD finantskirjaoskuse uuringu andmetel on 21% 18-19aastastest Eesti noortest finantsteemade suhtes ükskõiksed, vaid 27% neist planeerib oma kulusid ja tulusid (Turu-uuringute AS, 2019).

Seega, hoolimata hiilgavatest PISA tulemustest on siiski vaja suunata noorte finantskäitumist neile pikaajaliselt kasulikumas suunas. Lisaks finantshariduse pakkumisele tasub luua innovaatilisi teenuseid ja rakendusi, mis neid arukamate valikute suunas nügivad (Riitsalu, 2019). Samuti peaks poliitikakujundajad senisest enam tähelepanu pöörama hoiakute kujundamisele, mis toetaksid rahalise heaolu parandamist. Kuna riikliku finantshariduse programmi esimene periood sel aastal lõpeb, saab järgmise strateegiadokumendi väljatöötamisel hoiakute kujundamisele ja käitumise suunamisele enam tähelepanu pöörata.

PISA finantskirjaoskuse uuringu tulemused näitavad, et teiste õppeainete ja õpikute sisusse lõimitud rahatarkuse teemad on positiivselt finantskirjaoskuse tasemega seotud. Seega tasuks õppekavadesse, õppematerjalidesse ja koolitundidesse senisest enam rahatarkuse teemasid lõimida. Erilist tähelepanu tasuks pöörata raha kasvatamisega seotud teemadele, näiteks liitintressi olemuse ja investeerimisriskide hajutamise selgitamisele. Viimaseid oli enda sõnul Eesti koolis õppinud vähem kui viiendik vastanuteist. Arvestades senisest suuremat vastutust iseenda pensioniea rahalise kindlustamise eest, on investeerimisteemade põhjalikum mõistmine hädavajalik.

Endiselt on suur erinevus eesti ja vene õppekeelega õpilaste finantskirjaoskuse tulemuste vahel. Sarnane lõhe on ka täiskasvanute rahatarkuse tasemes (Riitsalu, 2019b). Seega peaks riikliku finantskirjaoskuse programmi järgmise etapi kavandamisel senisest enam rõhku panema vene õppekeelega õpilastele ja nende peredele finantshariduse pakkumisele. Venekeelsetele koolidele on seni peamiselt tõlgitud eestikeelsetena loodud õppematerjale. Need aga ei võta arvesse kultuurilisi ega metoodilisi erinevusi, seepärast tasuks luua spetsiaalselt neile finantshariduse materjale.

Vanemad saavad kaasa aidata lastele rahatarkuse õpetamisele nendega enam ostuotsuseid arutades ning majandusuudiseid analüüsides. Peaaegu kõigi jaoks on vanemad peamiseks infoallikaks rahaasju puudutavates küsimustes. Siin aga tasuks vanemail ka enda rahatarkuse tasemele kriitiliselt mõelda ning erapooletuist infoallikaist (näiteks minuraha.ee) täiendavat teavet toeks otsida.

Rahatarkuse arendamisel on lisaks riigile, koolidele ja vanematele oluline roll ka finantssektoril. Pangad on juba investeerinud rahatarkuse kuu ja rahvusvahelise õpilaskonkursi läbiviimisse, saatnud eksperte koolidesse tunde läbi viima ning toetanud õppematerjalide loomist, ehkki PISA uuring ei ole suutnud näidata kõigi selliste väljastpoolt pakutud tundide tõhusust. LHV panga korraldatav Börsihai mäng³ on hea näide, kuidas saab investeerimisteemasid atraktiivselt õpetada ja seeläbi hoiakuid kujundada, ilma osalejate endi raha ohtu seadmata. See aitab saada esimesi kogemusi ja suurendada enesekindlust keerukate finantsotsuste tegemisel, kindlusel on aga PISA finantskirjaoskuse uuringu andmetel positiivne seos rahatarkuse tasemega.

² OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies

³ Täpsem info www.lhv.ee/et/hai

Sarnaseid mängulisi õppimisvõimalusi saab lõimida nii internetipanga kui mobiilirakenduste sisusse, samuti saab mängustada pangateenuste disaini. Viimaste kujundamisel tasub rakendada käitumuslikke tegureid, näiteks sarnaste inimestega võrreldavust, kohest tagasisidet otsustele ja visualiseerimist. Oluline on vaid jälgida, et hariduslikud eesmärgid püsiks lahutus ärilistest eesmärkidest.

Kaks kolmandikku Eesti õpilastest leiab, et noored peaksid olema vabad ise oma rahaasjade üle otsustamisel. PISA finantskirjaoskuse uuringu suurepärased tulemused annavad lootust, et nad oskavad neid valikuid arukalt teha. Vaadates täiskasvanute finantskirjaoskuse ja finantskäitumise uuringute andmeid on aga põhjust uskuda, et hoolimata hiilgavast PISA tulemusest vajavad noored tarbijad endiselt tuge oma rahalise heaolu kindlustamisel. Seda nii koolist, kodunt kui ka finantssektorist.

Kasutatud allikad

- Eesti Pangaliit, 2020. Euroopa rahatarkuse viktoriin.
<https://www.pangaliit.ee/finantskirjaoskus/euroopa-rahatarkuse-viktoriin>.
- Klapper, L., Lusardi, A., Van Oudheusden, P., 2014. Financial Literacy Around the World. Insights From The Standard & Poor's Ratings Services Global Financial Literacy Survey.
- Meriküll, J., Rõõm, T., 2019. Estonian Household Finance and Consumption Survey: Results from the 2017 Wave (No. 1/2019), Occasional Paper Series. Eesti Pank, Tallinn.
- OECD, 2020. PISA 2018 Results (Volume IV): Are Students Smart about Money?, PISA, OECD Publishing, Pariis.
- OECD, 2016. OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies. OECD Publishing, Pariis.
- OECD, 2014. PISA 2012 Results: Students and Money: Financial Literacy Skills for the 21st Century, PISA. OECD Publishing, Pariis.
- Pöder, K., Riitsalu, L., Kroos, K., 2020. Financial literacy and education in Estonia, raamatus: De Witte, K., Holz, O., De Becker, K. (Eds.), Financial Education. Current Practices and Future Challenges, lk. 91-113. Waxmann Verlag, Münster.
- Rahandusministeerium, 2013. Eesti elanike finantskirjaoskuse edendamise programm aastateks 2013–2020, Tallinn.
- Riitsalu, L., 2019a. Tuleviku-minu rahaline heaolu. Kuidas nügida inimesi suurema rahalise heaolu suunas? Arenguseire Keskus, Tallinn.
- Riitsalu, L., 2019b. Soovitused finantskirjaoskuse edendamiseks Eestis, raportis: Eesti elanike finantskirjaoskuse ehk rahatarkuse uuring, lk. 129–135.
- Riitsalu, L., 2014. Eesti õpilaste finantskirjaoskus. PISA 2012 uuringu tulemused. SA Innove, Tallinn.
- Riitsalu, L., Pöder, K., 2016. A glimpse of the complexity of factors that influence financial literacy. International Journal of Consumer Studies 40, 722–731. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12291>
- Saar Poll, 2015. Finantsalase kirjaoskuse uuring Eesti elanike seas 2015, Tallinn.
- Thaler, R.H., Sunstein, C.R., 2018. Nüginine. Viis toetada valikuid, mis viivad tervise, jõukuse ja õnneni. Tänapäev, Tallinn.
- Tire, G., Puksand, H., Lepmann, T., Henno, I., Lindemann, K., Täht, K., Lorenz, B., Siim, G., 2019. PISA 2018 Eesti tulemused. Eesti 15-aastaste õpilaste teadmised ja oskused funktsionaalses lugemises, matemaatikas ja loodusteadustes. SA Innove, Tallinn.
- Turu-uuringute AS, 2019. Eesti elanike finantskirjaoskuse ehk rahatarkuse uuring. Tallinn.

